

VESTNIK

delavcev
na
področju
socialnega
dela

Št. 1 - 2
letnik XIV
1976

Vsotina

30. junij

1976

K. 100

VESTNIK DELAVCEV NA PODROČJU SOCIALNEGA DELA

1. Delovna področja - Vsebinske vsebine

Delovna področja - Vsebinske vsebine

na področju socialnega dela

in socialnega dela

5

2. Delovna področja - Vsebinske vsebine

Delovna področja - Vsebinske vsebine

Slovenke v ustanovi ZRS in

in ZRS

12

3. Delovna področja - Vsebinske vsebine

Delovna področja - Vsebinske vsebine

in ZRS

26

4. Delovna področja - Vsebinske vsebine

Delovna področja - Vsebinske vsebine

in ZRS

38

5. Delovna področja - Vsebinske vsebine

Delovna področja - Vsebinske vsebine

in ZRS

50

6. Delovna področja - Vsebinske vsebine

Delovna področja - Vsebinske vsebine

in ZRS

66

178228
+

P0242/1980

Vsebina

	Stran
Teodor Stojšin K posebni številki vestnika	3
Dolfka Boštjančič - Marija Cigale Samoupravne interesne skupnosti na področju socialnega skrbstva in socialnega varstva	5
dr. Andreja Kavar-Vidmar Ekonomsko socialne pravice človeka v ustavi SFRJ in ustavi SRS	12
Ela Zupančič Razvoj občinskih socialnih služb v Sloveniji	26
Franc Dolenc Razvoj socialnega varstva v občini Kranj v zadnjih letih	38
Milena Tanaskovič-Lamut - Vida Milošević Dopolnilno strokovno izobraževanje socialnih delavcev v Sloveniji	60
Vida Milošević Delovna praksa študentov Višje šole za socialno delo	66

K posebni številki Vestnika

Teodor Stojšin

Ob dvajsetletnici ustanovitve Višje šole za socialno delo smo razmišljali med drugim tudi o izdaji posebne številke našega glasila Vestnik delavcev na področju socialnega dela. Odbor za proslavo dvajsetletnice ustanovitve Višje šole za socialno delo je že v mesecu juniju leta 1975 povabil k sodelovanju večino naših diplomantov in še nekatere druge strokovnjake, da dostavijo ustrezne sestavke za posebno izdajo Vestnika. S prispevki so se odzvali avtorji, katerih članki so objavljeni v tej številki našega glasila.

Članki v tej številki Vestnika obravnavajo pomembna vprašanja iz teorije in prakse socialnega dela. Vendar menimo, da bi kazalo nadaljevati s prizadevanji za kontinuiran in celovit prikaz prakse in ustreznih teoretičnih vprašanj z vseh področij socialnega dela. Ta cilj bi dosegli, če bi z novimi prispevki opisali in ovrednotili prehojeno pot, sedanje stanje in razmišljanja o prihodnjih smotrih na področju socialnega dela v pomembnejših organizacijah združenega dela, drugih organizacijah in samoupravnih skupnostih. Z informiranjem širše javnosti o lastnem delu in ciljih, ki jih želimo doseči, se dejansko afirmira stroka in organizacija oziroma skupnost, v kateri delamo.

V samoupravnih teoriji in praksi smo v preteklih dveh letih izoblikovali nova izhodišča in konkretne rešitve glede statusa in pristojnosti strokovnih služb občinskih skupnosti socialnega skrbstva. Čeprav je prehojena pot v novih razmerah relativno kratka, bi kljub temu lahko ocenili in ovrednotili pomembnejša vprašanja, ki v delu skupnosti in strokovnih služb niso več sporna pa tudi tista vprašanja, ob katerih se v praksi porajajo dileme. O vsem tem je v našem glasilu relativno malo sestavkov, ki bi na kompleksen način osvetlili delo in cilje socialnih služb.

Drugo, vendar ne manj pomembno področje, o katerem je še manj razprav, je socialno delo v organizacijah združenega dela. Tu po vsej verjetnosti pogrešamo najprej prikazo o tem, katera so tista ožja področja dela ali značilne naloge (navsezadnje tudi opise temeljnih opravil), ki se dejansko in najpogosteje izvajajo v socialnem delu organizacij združenega dela. Naslednji korak bi lahko bile ocene in krajše analize socialne politike in ustreznih akcij, ali skratka prikazi pomembnejše problematike organizacij združenega dela, ki v pretežni meri sodi k socialnemu delu. Osvetlitev in morebitnih drugih vprašanj bi bila pomembna tudi za izobraževalni proces na Višji šoli za socialno delo.

Samoupravne interesne skupnosti na področju socialnega skrbstva in socialnega varstva

Dolfka Boštjančič

Marija Cigale

Samoupravne interesne skupnosti kot posebna oblika uresničevanja skupnih interesov delovnih ljudi in občanov so se pričele oblikovati pred nekaj leti, svojo pravo vsebino in vlogo pa so dobile pravzaprav šele v novem ustavnem sistemu. Ni naključje, da so se v družbenih dejavnostih samoupravne interesne skupnosti začele najprej oblikovati na področjih, kjer je skupni interes vseh občanov najbolj jasno prisoten (zdravstvo, pokojninsko zavarovanje, šolstvo), in ni naključje, da so se kot zadnje oblikovale ravno samoupravne interesne skupnosti na področjih socialnega skrbstva in socialnega varstva, saj je ravno to področje najdalj veljalo kot področje, odmaknjeno interesom občanov, področje, na katerem mora posredovati država.

Ideja, da je tudi področje socialnega varstva potrebno vključiti v splošni proces podružbljanja, je zaživela šele v razpravah o novi ustavi. Ta ideja pa ni naletela povsod in vedno na razumevanje, nasprotno, marsikdaj in marsikje je naletela celo na odpor, včasih pa tudi na zasmeh. Izkazalo se je, da je ravno dotedanja dosledna povezanost socialnega varstva z državnimi organi to dejavnost tudi zapirala v ozke, državno-upravne meje. Delavci - občani in pa družbene organizacije na splošno premalo poznajo to dejavnost, saj še pogosto naletimo na mnenje, da je socialno skrbstvo "delitev socialnih pomoči" ali celo "podpiranje brezdelnežev, prostitutk in pijancev". Zaradi takega ozkega gledanja na problem je bilo zares težko povezati neposredni interes delovnih ljudi in najbrž težko zahtevati, naj se tudi finančno, v obliki sporazumno dogovorjenega prispevka, opredelijo zanj.

Prvi osnutek zvezne in republiške ustave področja socialnega varstva ni vključeval med področja, na katerih naj bi se ustanovile samoupravne interesne skupnosti. V razpravah o osnutku ustave pa je bilo nasprotno, mnogokrat predlagano, naj se imenoma vključi tudi področje socialnega varstva, saj so si mnogi razpravljalci le od take koncepcije socialnega varstva obetali napredek področja. V končnem tekstu je Ustava SFRJ v 52. členu ("Delavci in drugi delovni ljudje, ki na področjih izobraževanja, znanosti, kulture, zdravstva in socialnega varstva po načelih vzajemnosti in solidarnosti uresničujejo svoje osebne in skupne potrebe in interese, ter delavci organizacij združenega dela, ki opravljajo dejavnost na teh področjih, ustanavljajo samoupravne interesne skupnosti ..."), tudi socialno varstvo dobilo status družbene dejavnosti, v kateri uporabniki in izvajalci skupno odločajo o opravljanju dejavnosti, določajo politiko razvoja in pospeševanja te dejavnosti, združujejo delo in sredstva ter uresničujejo svobodno menjavo dela.

S tem pa to področje dobi popolnoma nov družbeni status. Če smo prej govorili o tem, da je to zaostala dejavnost, da ni družbeno v dovoljni meri priznana in vrednotena, da "družba" nima dovolj posluha in razumevanja, moramo sedaj reči, da je ustava v naše pojmovanje socialnega varstva ugradila povsem nove vidike, kot so:

1. pojmovanje, da socialno varstvo (in socialno skrbstvo) ni le dejavnost za ozek krog ljudi, ki jim je treba zagotoviti eksistenco, za tiste posameznike, ki so se iz takih ali drugačnih razlogov znašli v nemočnem položaju in je potrebno, da nekdo "skrbi" zanje in jim pomaga. Določba, da uporabniki in izvajalci skupno odločajo o opravljanju dejavnosti pomeni, da so "uporabniki" socialnega skrbstva vsi delovni ljudje in občani, da je ta dejavnost interes vseh. To pa pomeni, da socialno skrbstvo kot dejavnost tudi ne more več ostati le dejavnost za delitev pomoči, ampak se mora orientirati k dejanskim potrebam vseh ljudi, razviti svoje preventivne funkcije, da bo preprečevanje nastajanja socialnih problemov dejansko učinkovito in da mora razviti svoje strokovne funkcije, da bo resnično lahko reševalo tiste socialne probleme, ki so splošni problemi vseh, ki se porajajo v medsebojnih odnosih med posamezniki, v delovnem in življenjskem okolju, v družini itd., ali probleme, ki se pojavljajo zaradi določenih

naravnih dejstev (bolezen, telesna ali duševna prizadetost, starost itd.) in ogrožajo nas vse;

2. določba, da v samoupravnih interesnih skupnostih socialnega skrbstva delovni ljudje, ki delajo na tem področju, menjujejo svoje delo, pomeni, da je razprava o dobrem ali slabem vrednotenju poklica, ali dela na nekem področju, postala brezpredmetna. Svobodna menjava dela postavlja delavce na tem področju v dejansko enakopraven položaj;
3. določba, da na področju socialnega skrbstva uporabniki in izvajalci skupno in enakopravno odločajo o politiki razvoja in pospeševanja te dejavnosti, pomeni, da razvoj dejavnosti ni več odvisen od razumevanja ali nerazumevanja, od bolj ali manj naklonjene "občinske" politike. Gre za skupne odločitve in tudi za soodgovornost za odločitve, s tem za stanje in razvoj te dejavnosti.

Seveda to še ne pomeni, da je dejavnost socialnega varstva naenkrat avtomatično v boljši poziciji, ali da je s tem čez noč opravljen zaostanek, ki smo ga na tem področju čutili. Družbene razmere, zlasti pa razmere v organizacijah združenega dela, na katere smo navezani, vedno narekujejo tudi neke bistvene omejitve in vedno pogojujejo tudi razkorak med tem, kar bi želeli, kar bi bilo najboljše, in tem, kar je v danem trenutku možno.

Vendar se da naglas ali med vrsticami izražena misel, ki se včasih sliši med delavci na področju socialnega skrbstva - češ, boljše nam je bilo prej, saj smo v okviru državne uprave in državnega denarja imeli zagotovljen vsaj vsako leto minimum sredstev in s tem varnosti, povedati tudi drugače: boljše nam je bilo prej, ko so nam naš kos kruha določali drugi, nam se končno ni bilo treba truditi; sedaj pa je to potrebno ..

Slovenska ustava pa je ravno na področju socialnega varstva prinesla še eno, bistveno novost, ki jo ne pozna niti zvezna ustava, niti ustave drugih republik. Ima namreč določbo, da socialno varstvo kot bistveno sestavino socialne varnosti uresničujejo delovni ljudje in občani v samoupravnih interesnih skupnostih otroškega varstva, socialnega skrbstva in drugih samoupravnih interesnih skupnosti in organizacijah, med katerimi Zakon o skupnostih socialnega varstva našteva

še interesne skupnosti zaposlovanja, pokojninskega in invalidskega zavarovanja in stanovanjske skupnosti. Socialno skrbstvo pa je ustava opredelila kot dejavnost, s katero delovni ljudje skupaj z delavci v organizacijah socialnega skrbstva zagotavljajo po načelih vzajemnosti in solidarnosti pomoč ogroženim posameznikom, družinam in skupinam delovnih ljudi in občanom, varstvo mladoletnikov, za katere ne skrbijo starši in drugih oseb, ki niso zmožne skrbeti zase ali za svoje pravice in koristi, ter skrbijo za njihovo usposabljanje za življenje in delo. Tako smo v bistvu z ustavo dobili tudi definicijo socialnega varstva in socialnega skrbstva. Kakor koli že ta terminologija ali opredelitev ni popolna in izraža tudi našo teoretsko zadrego, prinaša vendar v te naše termine določeno uporabnost. Ta bi bila v tem:

1. socialno varstvo kot "medsektorska" dejavnost oz. način delovanja ni neko strogo omejeno, od drugih jasno razločeno področje. V skladu s pojmom "socialna varnost" pod katerim ne razumemo več samo dovolj denarja za življenje, ampak preskrbljenost z osnovnimi dobrinami tudi nematerialne narave (možnost kulturnega nivoja, informacij, participacije v raznih oblikah upravljanja družbe, zadovoljiv obseg socialnih stikov itd.), pa tudi garancijo, da je to stanje sigurno in trajno. Večina ljudi si lahko tak "status" zagotovi z delom, saj delo kot podlaga človekovega položaja daje vse ali večino teh garancij. Tistim posameznikom, družinam, ali drugim družbenim skupinam, ki si takega statusa ne morejo zagotoviti s svojim delom, pa se po načelih vzajemnosti in solidarnosti tudi zagotavlja nek minimum teh dobrin preko delovanja različnih skupnosti in z učinkovanjem različnih instrumentov, ki jih sprejemajo in izvajajo različne strukture in različne službe (denarne dajatve in olajšava, družbeno organizirane dejavnosti varstva in oskrbe, strokovne službe za individualno pomoč itd.). To pa še ne pomeni, da sedaj vse te občane spreminjamo v "kliente" socialnega varstva, oziroma, da jih apriori postavljamo pod "skrbništvo" te ali one službe ali skupnosti. Ne, pač pa naj to pomeni, da z takimi ukrepi in instrumenti dosegamo družbeno prerazporeditev dobrin, ki bi ob zgolj ekonomskih kriterijih delovala asocialno, oz. tako, da bi povzročala preveliko socialno diferenciacijo in s tem izzvala socialno nestabilnost v družbi. Bistven element

"socialno-varstvenega" dela znotraj nekega področja je torej prevladujoč vpliv solidarnosti, z drugimi besedami, prevladujoč aspekt delitve po potrebah, ne po vlaganju;

2. socialno skrbstvo kot posebno področje znotraj socialnega varstva pa naj bi bilo tisti del, katerega odgovornost je zagotovitev socialne varnosti tistim posameznikom, družinam in občanom, ki so - delovno rečeno - že, ali brez pomoči postali "socialni problem". To je torej področje, kjer vidik delitve po vlaganju popolnoma zanemarimo, saj mnogi izmed teh ne bodo nikdar sposobni vlagati, in popolnoma uveljavimo vidik delitve po potrebi. To ne velja le za tiste denarne pomoči, s katerimi pač nekomu zagotovimo eksistenčni minimum, ampak tudi za vse druge oblike pomoči, saj se pomoč (varstvo v instituciji, strokovna pomoč, zakonski ukrepi itd.) ne more ozirati na prispevek posameznika, ampak zgolj na njegovo potrebo. To velja tudi za vse preventivne oblike dela. To seveda spet ne pomeni, da so koristniki ene ali druge oblike pomoči samo "nesposobni" ali "socialno ogroženi" v starem smislu, torej tisti brez denarja, saj so koristniki lahko celo zelo dobro situirani, pa vendar socialno ogroženi (rojstvo prizadetega otroka, družinski nespora zumi, starost, oz. potreba po negi in oskrbi v zavodu itd.).

In zdaj še nekaj besed o izvedbi teh načel v življenju:

Na osnovi ustave je bil sprejet Zakon o socialnem skrbstvu, ki je v naši praksi prvi zakon, ki opredeljuje oz. vzakonja to dejavnost nasploh. V začetku leta 1975 so se v vseh občinah in republiki ustanovile samoupravne interesne skupnosti socialnega skrbstva. Tekom leta se je spremenil način financiranja, ter so se strokovne službe iz okvira uprave prenesle k samoupravnim interesnim skupnostim. Ne moremo reči, da je to proces brez težav in problemov; verjetno pa lahko trdimo, da je ta proces v veliki večini razgibal tako delavce na tem področju, kot delovne ljudi nasploh, saj se sedaj socialno skrbstvo povsod pojavlja obenem z dejavnostmi, ki so jih bili navajeni šteti za bistveno bolj pomembne. O socialnem skrbstvu se več govori, ljudje o tej dejavnosti vedo več, jo bolje razumejo - in lahko napišemo, da so pripravljeni dati zanj več denarja (čeprav to seveda ne pomeni, da ta denar že imamo!). Bojazni, da za tako skupnost ne

bo interesa in da bodo delegati, ki so izvoljeni v skupščino in druge organe, le formalno "prisotni", so v glavnem odpadle; v vrsti občin smo slišali ugotovitve, da spada jo skupnosti socialnega skrbstva med najbolj delovne skupnosti. Res je pa tudi, da so delavci, ki delajo v občinskih službah, sedaj bolj obremenjeni, saj se občinskim skupnostim v glavnem ni posrečilo, da bi dobile nove delavce in verjetno je, da je v tem času strokovni nivo ponekod celo nazadoval, da je o čisto strokovnih problemih mnogo manj govora. Drži tudi, da je ustanovitev in delovanje skupnosti prinesla ponekod še mnoge nove probleme - problem prostorov, opreme, sodelovanja, ali da rečemo naravnost, preprirov s predstavniki občinske uprave, itd. - pričakujemo pa vendar lahko, da se bodo skupnosti, ko vsaj začasno opravijo z najhujšimi organizacijskimi in finančnimi problemi, verjetno bolj obrnile k strokovnim problemom in terjale - in dosegle - tudi strokovni napredek.

Ob tem kaže reči še besedo o novosti, ki je za to skupnost tudi specifična - o opravljanju javnih pooblastil. Po zelo dolgih in zelo različnih debatah je zakon sprejel rešitev, da so skupnosti socialnega skrbstva tudi nosilke javnih pooblastil v vseh zadevah socialnega varstva, katerih nosilka je bila doslej država. Za praktično izvedbo tega določila pa je bilo potrebno spremeniti tudi način odločanja, ki je bil doslej - čeprav so se sicer odločitve marsikje tudi sprejemale kolegijsko - v bistvu individualen. Po zakonu pa je uvedeno v zadevah socialnega skrbstva kolektivno odločanje družbenega organa, t.j. posebnega organa skupnosti socialnega skrbstva. Bili smo precej v strahu, da bo tak način pogojeval poleg časovnega zavlačevanja tudi nestrokovnost ali subjektivnost odločanja. Toda, kot je dejal na nedavnem sestanku predstavnik neke občinske skupnosti socialnega skrbstva - tak način odločanja je edino sprejemljiv, saj sredstev, ki jih kolektivno zbiramo, ni mogoče deliti osebno. Ugotavljamo, da taka sprememba zahteva določen čas in da je v začetku delo teh organov bilo precej formalno, ne bi pa mogli reči, da so odločitve manj strokovne. Ugotavljamo pa tudi, da so se ti organi "že ogreli" in da kaže, da bomo v njih dejansko imeli najbolj zagrete, najbolj delovne in verjetno najbolj odgovorne organe, ki bodo prispevali tudi k hitrejšemu razvoju področja nasploh.

Ustanovile so se tudi že skupnosti socialnega varstva. Čeprav še vedno srečujemo mnenja, da so te skupnosti le nekaka umetna, formalna tvorba - in bo dejansko šele prihodnost morala pokazati, da to ni res, je s tem zaključen nek proces; proces, ki lahko tudi, kot smo vedno govorili, zao-stalemu in zapostavljenemu področju prinese renesanso.

Skupnosti socialnega skrbstva bodo, kot kaže, v skupnostih socialnega varstva zelo aktiven član, saj na tem področju vsakodnevno čutimo potrebo po skladni politiki na celotnem področju socialne varnosti.

Ekonomsko-socialne pravice človeka v ustavi SFRJ in ustavi SRS

dr. Andreja KAVAR-VIDMAR

Ustava SFRJ iz leta 1974 daje velik poudarek socialni politiki in socialnim dejavnostim sploh. Med njenimi določbami s tega področja so tudi določbe o ekonomskih in socialnih pravicah človeka, ki so vključene v poglavje o svoboščinah, pravicah in dolžnostih človeka in občana. To ni edino poglavje ustave, pomembno za socialne dejavnosti, vendar so v njem navedene tiste socialne pravice, ki so v samoupravni socialistični družbi tako bistvene, da so dosegle ustavno priznanje bodisi kot pravice in svoboščine, ki so posebej zaščitene, bodisi kot pravice, katerih uveljavitvi je potrebno posvetiti posebno skrb. Temeljne ekonomsko socialne pravice človeka in občana, proglašene v ustavi SFRJ, so eden od temeljev socialne politike in socialnega dela v naši družbi.

Tako imenovane temeljne pravice človeka in državljana (občana) so pogojene z družbeno ekonomskimi odnosi. Vzporedno z razvojem teh odnosov se je širil tudi vsebinski obseg pravic človeka. Priznanje kataloga osebnih pravic z buržoazno revolucijo je nujno za kapitalistični način proizvodnje, ki zahteva svobodnega delavca. Politične pravice, zlasti volilna, so spočetka z raznimi cenzusi zagotovljene samo buržoaziji. Ekonomsko socialne pravice, zlasti pravica do dela, prav tako izražajo odnos do proizvodjalnih sredstev in se začno priznavati šele s proletarskimi revolucijami - za časa Pariške komune 1871 in Oktoberske revolucije. Pravica do dela s sredstvi v družbeni lastnini, ki jo vsebuje ustava SFRJ iz leta 1974, je nadaljna stopnja v razvoju pravic človeka. Proizvajalna sredstva mu postanejo neposredno dostopna, brez posredništva kapitalista ali države.

Tradicionalna pravna teorija deli temeljne pravice človeka po vsebini v tri skupine: osebne, politične in ekonomsko-socialne.¹ V zadnjem času pa so v katalog temeljnih pravic človeka prišle tudi nekatere nove pravice, ki jih ni mogoče uvrstiti v nobeno od prej navedenih kategorij. To je npr. pravica do zdravega življenjskega okolja in v naši ustavni ureditvi zlasti pravica do samoupravljanja. Teoretična delitev pravic človeka na tri skupine je smotrna predvsem zaradi preglednosti snovi in samo s tem namenom jo uporabljamo. Sicer pa so pravice in svoboščine človeka nedeljive in je "popolna realizacija državljanskih in političnih pravic brez uživanja ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic nemogoča". (13. točka Teheranske proklamacije)

Relativno najstarejše so osebne pravice, ki so najbolj neposredno vezane na osebnost človeka, na njegovo fizično integriteto in človeško dostojanstvo.

Politične pravice so zagotovljene občanom (državljanom) za to, da se jim omogoči udeležba v političnem življenju.

Tretja skupina pravic so ekonomsko socialne pravice oz. po ustavi SFRJ pravice, ki izvirajo iz samoupravljanja in dela. To so: pravica do samoupravljanja, pravica do dela in svoboda dela, pravica do fizične in moralne integritete ter varnosti pri delu, pravica do omejenega delovnega časa, počitka in dopusta, pravice iz socialnega zavarovanja, stanovanjska pravica, pravica do izobraževanja, pravica do zdravstvenega varstva, posebno varstvo borcev in vojaških invalidov, posebno varstvo matere, otroka in družine ter pomoč nezmožnim za delo.

Pravice človeka v sodobnem svetu pridobivajo čedalje večji pomen. To velja zlasti za socialno ekonomske pravice, ki pa jih ni mogoče uveljaviti drugje kot v demokratični socialistični družbi, kjer so zagotovljene klasične pravice človeka. Za nekatere od klasičnih, zlasti osebnih pravic, pa lahko rečemo, da v svetu masovne produkcije, masovnih komunikacijskih sredstev in računalnikov, pridobivajo novo aktualnost kot pravno sredstvo za varstvo človekove individualnosti in celovitosti.

Razvrstitev pravic in svoboščin v ustavi SFRJ, to je v ustavi družbe, kjer je delo temelj družbenega položaja človeka ni tradicionalna, ampak na prvo mesto postavlja pravice, ki izvirajo iz samoupravljanja in dela. Tem pravicam sledijo politične pravice, nato osebne in nazadnje nove pravice, ki jih ni mogoče vključiti v nobeno od prej navedenih skupin. Tudi to zaporedje ni strogo spoštovano, ker ustava izhaja iz stališča enotnosti in medsebojne odvisnosti vseh svoboščin, pravic in obveznosti človeka in občana. Poleg tega pa imajo mnoge pravice tako osebni kot tudi politični in socialni pomen.

Izhajajoč iz specifičnega položaja človeka v socialistični samoupravni družbi in ob upoštevanju medsebojne pogojenosti posameznih svoboščin, pravic in obveznosti, je dejansko nemogoče in teoretično vprašljivo iz celotnega sklepa človeških pravic, ki jih priznava ustava SFRJ, izločiti tiste, ki so samo ali pa pretežno "socialne". To je dokaj težko že zaradi različnih definicij pojma socialen, ki se uporablja v več pomenih². Tudi teoretiki ustavnega prava med socialne oz. ekonomsko-socialne pravice vključujejo različno širok krog pravic³. Tudi ni naš namen, teoretično opredeljevati pojem socialnih pravic v samoupravni družbi. Za prikaz tistih svoboščin in pravic človeka in občana, vsebovanih v ustavi SFRJ in ustavi SRS, ki imajo poseben pomen, za socialne dejavnosti, bomo kot kriterij za uvrstitev posameznih človeških pravic v "socialne" v najširšem pomenu besede uporabljali Pakt OZN o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. Poleg pravic, ki jih obravnava Pakt, bomo navedli tudi tiste pravice naše ustave, ki jih pakt sicer ne vsebuje, a so v določeni zvezi z njegovo vsebino. Vrstni red v nadaljevanju obravnavanih pravic pa se ravna po ustavi SFRJ.

Pravica do samoupravljanja, ki jo ustava SFRJ med pravicami človeka navaja na prvem mestu, v mednarodnem Paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah seveda ni. Njen pomen za človeka in občana v samoupravni družbi je vsesplošen. 155. člen ustave SFRJ jo opredeljuje takole: "Nedotakljiva in neodtujljiva je pravica delovnega človeka in občana do samoupravljanja; z njo se vsakomur zagotavlja, da odloča o svojih osebnih in skupnih interesih v organizacijah združenega dela, krajevnih skupnostih in drugih samoupravnih

organizacijah in skupnostih ter v družbenopolitičnih skupnostih, kot tudi v vseh drugih oblikah svojega samoupravnega združevanja in medsebojnega povezovanja. Vsakdo je odgovoren za samoupravno odločanje in za izvajanje odločitev". Tako pravico je nemogoče uvrstiti v katerokoli od tradicionalnih kategorij pravic človeka, ker je hkrati osebna, politična in ekonomsko-socialna. Kot izraz osvobajanja dela in človeškega dostojanstva je osebna pravica; ker potrjuje delovnega človeka kot subjekt odločanja vseh družbeno-političnih odnosov, je tudi politična. Hkrati pa je pravica do samoupravljanja tudi ekonomska in socialna pravica, ker na njenem temelju človek in občan odloča povsod tam, kjer se ti njegovi interesi realizirajo. Pravica do samoupravljanja je podlaga vsem drugim pravicam človeka. Dorđević jo označuje kot instrumentalno⁴ pravico, ki se izraža in uresničuje v institucijah samoupravljanja, v socialističnem in samoupravnem konstituiranju družbe, z akcijo, zavestjo in voljo delavskega razreda in drugih skupin delovnih ljudi in občanov.

Pravica do dela je ena od temeljnih zahtev delavskega gibanja. Uzakonjena je bila prvič leta 1848 v času februarске revolucije v Franciji. Danes je vključena v skoraj vse ustave socialističnih držav in tudi v mnoge buržoazne ustave. V ustavi SFRJ je pravica do dela zajamčena v 159. členu. V pravni teoriji, zlasti v delovnem pravu, je pravici do dela posvečeno veliko pozornosti, ker je pravica do dela tudi eno od temeljnih načel delovnega prava⁵. S tem v zvezi je posebno pomembno vprašanje, ali pravica do dela pomeni tudi pravico do konkretne zaposlitve. Gospodarske razmere še ne dopuščajo, da bi bilo vsakemu občanu vedno zagotovljeno prosto delovno mesto. Zato ustava nalaga vsem, ki upravljajo družbena sredstva ali z njimi razpolagajo in družbenopolitičnim skupnostim, da ustvarjajo čedalje ugodnejše pogoje za uresničevanje pravice do dela. Pod pogoji, ki jih določa zakon, pa je zajamčena pravica do materialnega zagotovila med začasno brezposelnostjo (3. in 4. odstavek 159. člena ustave SFRJ). Politiko zaposlovanja in pravice delavcev med začasno brezposelnostjo ureja v Sloveniji zakon o zaposlovanju in zavarovanju v primeru brezposelnosti (Ur. list SRS, št. 18/74). Delavcu lahko preneha delo proti njegovi volji samo pod pogoji in na način, kot to določa zakon (6. odstavek 159. člena ustave SFRJ). Način prenehanja

lastnosti delavca ureja na temelju ustave zakon o medsebojnih razmerjih delavcev v združenem delu (Ur. list SFRJ, št. 22/73). Vendar, "če zaradi tehnoloških ali drugih izboljšav, ki prispevajo k večji produktivnosti dela in k večjemu uspehu organizacije, delavčevo delo v TOZD ni več potrebno, delavec ne more izgubiti lastnosti delavca te organizacije, dokler se mu ne zagotovi drugo delovno mesto, ki ustreza njegovim sposobnostim in kvalifikacijam" (4. odstavek 32. člena). Ta določba ustave, ki se sicer nahaja v poglavju o družbeno-ekonomski ureditvi, ki v kar največji meri zagotavlja stalnost zaposlitve in predstavlja bistveno okrepitev pravice do dela.

"Kdor noče delati, čeprav je zmožen za delo, ne uživa pravic in varstva, ki jih ima človek na podlagi dela" (7. odstavek 159. člena ustave SFRJ). Take posameznike ustava izključuje iz kroga solidarnih delovnih ljudi in jim s tem odreka pravice, ki izvirajo iz dela. Vendar to določilo ustave ne uvaža splošne obveznosti dela, ki bi bila v nasprotju s svobodo dela.

"Družbena skupnost ustvarja pogoje za usposobitev občanov, ki niso popolnoma zmožni za delo in pogoje za njihovo ustrezno zaposlitev" (159. člen ustave SFRJ 3. odstavek). Ustava SRS to pravico precizira in razširja, ko določa, da imajo invalidni borci in drugi teže prizadeti občani pravico do usposobitve za življenje in delo (1. odstavek 236. člena ustave SRS). Ta naloga družbe je tudi izraz humanitarnosti, predvsem pa zagotovi pravice do dela, katere namen ni samo pridobivanje sredstev za življenje, kajti delo je temelj materialnega in tudi družbenega položaja človeka.

Ker je delo temelj materialnega in družbenega položaja človeka, pravica do dela ni samo ekonomsko-socialna pravica, ampak tudi osebna in politična.

Svoboda dela. "Zajamčena je svoboda dela in prepovedano prisilno delo" (1. in 4. odstavek 160. člena Ustave SFRJ). Svobodna dela vključuje svobodno izbiro poklica in zaposlitve in zagotavlja vsakemu občanu pod enakimi pogoji enako dostopnost vsakega delovnega mesta in vsake funkcije v družbi. S tem ustava prepoveduje diskriminacijo na področju zaposlitve

in poklica in potrjuje konkretne obveznosti, ki jih je Jugoslavija sprejela z ratifikacijo konvencije MOD.

Štev. 111 o prepovedi distriminacije. Tudi pomen svobode dela je dvojen: potrjuje osebno svobodo in z enakimi možnostmi za zaposlitev utrjuje ekonomski (materialni) in socialni položaj človeka.

V skladu s splošnim načelom enakosti občanov v pravicah in dolžnostih (154. člen ustave SFRJ) je tudi, "enaka nagrada za delo enake vrednosti, ki jo Pakt OZN izrecno priznava v 7. členu. V ustavi SFRJ je "enakost nagrajevanja" izražena že z načelom delitve po delu.

Pravica do telesne in moralne integritete ter varnosti pri delu, ki je vsebovana v 161. členu ustave SFRJ, je konkretizirana predvsem v predpisih o varstvu pri delu. Delavec ima pravico do zdravstvenega in drugega varstva in do osebne varnosti pri delu (1. odstavek 162. člena ustave SFRJ). Republiški zakon o varstvu pri delu (Ur. list SRS, št. 2/74) povzema te ustavne določbe z besedami: "Varstvo pri delu obsega pravice in obveznosti delavcev in njihovih organizacij združenega dela ... do ustvarjanja in zagotavljanja takšnega delovnega okolja, delovnih in življenjskih razmer, ki zagotavlja fizično in moralno integriteto delavca pri delu". (1. odstavek 1. člena). Varno delovno okolje in varne delovne razmere se ustvarjajo s tehničnimi, zdravstvenimi, socialnimi, vzgojnimi, pravnimi in drugimi ukrepi. Pravica do telesne in moralne integritete pri delu se ne izčrpa v varnih delovnih pogojih, v preprečevanju nesreč pri delu in poklicnih boleznih. Konkretizacija te pravice zahteva osvoboditev dela odpravljanje fizično težkih in psihično ubijajočih del, ki človeku ne omogočajo, da bi ob njih razvil svoje sposobnosti. Moralna integriteta pri delu pa vključuje tudi enakopravne odnose med delavci v združenem delu.

Varnost pri delu v tem smislu je pravica vseh delavcev. Tiste skupine delavcev, ki so zaradi svojih psihofizičnih lastnosti posebno izpostavljene morebitnim škodljivim vplivom dela - to so mladina, ženske in invalidi, uživajo pri delu posebno varstvo (3. odstavek 162. člena ustave SFRJ). Varstvo delavcev in varstvo posebnih skupin delavcev je podrobneje

urejeno tudi z zveznim in republiškim zakonom o medsebojnih razmerjih v združenem delu, zlasti z določili o prepovedi opravljanja določenih del za ženske in mladino, o nočnem delu, o pravicah invalidnih delavcev itd. Najbolj popolno in najbolj konkretno pa so te pravice izražene v samoupravnih splošnih aktih organizacij združenega dela.

Pravica do omejenega delovnega časa, počitka in dopusta izraža eno najstarejših zahtev delovnega razreda. V komunističnem manifestu je 8-urni delavnik naveden kot eden od pogojev za osvoboditev dela in delavskega razreda. Ustava določa, da delovni čas delavca ne sme biti daljši kot 42 ur v tednu. S tako formulacijo in z določbo, da zakon lahko določi pogoje za skrajšanje delovnega časa, odpira pot nadaljnjemu skrajševanju delovnika brez spremembe ustave. Delavec ima pravico tudi do dnevnega in tedenskega počitka in plačanega letnega dopusta, ki traja najmanj 18 dni. S tem je delavcu zagotovljena pravica do prostega časa, ki mu omogoča rekreacijo delovnih zmožnosti in opravljanje najrazličnejših aktivnosti v prostem času. Zato je omejen delovni čas ne samo delovna in ekonomska pravica, temveč tudi družbeno-politična in osebna pravica.

V zakonodaji delovni čas ter odmore in počitke urejata zvezni in republiški zakon o medsebojnih razmerjih v združenem delu, v delovnih organizacijah pa samoupravni splošni akti.

Pravica delavcev do socialnega zavarovanja se zagotavlja v samoupravnih interesnih skupnostih z obveznim zavarovanjem po načelih vzajemnosti in solidarnosti in minulega dela in sicer na podlagi prispevka iz osebnega dohodka delavcev in prispevka organizacij, kjer delajo. S tem zavarovanjem si delavec v skladu z zakonom zagotavlja pravico do zdravstvenega varstva in druge pravice v primeru bolezni, materinstva, zmanjšane ali izgube delovne zmožnosti, brezposelnosti in starosti ter pravice do drugih oblik socialnega zavarovanja, članom svoje družine pa pravico do zdravstvenega varstva, pravico do družinske pokojnine in druge pravice iz socialnega zavarovanja. Za delovne ljudi, ki niso obvezno socialno zavarovani, se te pravice uredijo v skladu z zakonom po načelih vzajemnosti in solidarnosti.

Pravica do socialnega zavarovanja je v ustavi SFRJ dokaj podrobno opredeljena, mnogo bolj kot v Paktu OZN. To je bilo mogoče zaradi relativne razvitosti socialnega zavarovanja pri nas.

Pravica do stanovanja. Stanovanje je eden od osnovnih pogojev za normalno življenje človeka in za to, da lahko uveljavlja druge svoje osebne, socialne in kulturne pravice. "Občanu je zajamčeno, da pridobi stanovanjsko pravico na stanovanju, ki je družbena lastnina, ta mu zagotavlja, da pod pogoji, ki jih določa zakon trajno uporablja to stanovanje za zadovoljevanje osebnih in družinskih stanovanjskih potreb" (164. člen, 1. odstavek). Uveljavitev pravice do stanovanja je odvisna od materialnih možnosti družbe. Podobno kot pravica do dela ni pravica do konkretne zaposlitve, tudi stanovanjska pravica ni pravica do konkretnega stanovanja. Uvrstitev pravice do stanovanja med ustavne pravice človeka pa gotovo zahteva ustrezno stanovanjsko politiko, ki bo to pravico v kar največji meri realizirala.

Pravica do izobraževanja postaja v obdobju razvite tehnike in hitrega zastarevanja znanja vedno pomembnejša. Uvrstili bi jo lahko med kulturne pravice, vendar je brez dvoma tudi ekonomsko-socialna pravica. Brez splošne in strokovne izobrazbe delavec ne more opravljati zahtevnejšega in odgovornejšega dela in ne more uspešno izvrševati pravice in dolžnosti do samoupravljanja. Pravica do izobraževanja je torej tudi politična pravica in ne nazadnje osebna pravica, ker je možnost izobraževanja eden od pogojev za oblikovanje in uveljavljanje osebnosti.

Občani imajo pravico, da pod enakimi, z zakonom določenimi pogoji, pridobivajo znanje in strokovno izobrazbo na vseh stopnjah izobraževanja, v vseh vrstah šol ter v drugih vzgojno-izobraževalnih organizacijah (165. člen, 3. odstavek). Na tej osnovi je izobraževanje podrobneje urejeno s predpisi o šolstvu. Osnovno šolanje, ki je po ustavi obvezno, traja najmanj osem let. Ustava daje tudi smernice za pridobivanje materialnih in drugih pogojev za ustanavljanje in delo šol ter drugih vzgojno-izobraževalnih organizacij. Govori o uvajanju brezplačnega šolanja in izobraževanja in o uvajanju obvezne predšolske vzgoje, iz česar sledi, da to dvoje še ni konkretna (ostvarljiva) pravica oziroma obveznost, da

pa sta brezplačno izobraževanje in obvezna predšolska vzgoja cilj nadaljnje utrditve pravice do izobraževanja.

Ustava SRS razširja obseg pravice do izobraževanja, ko določa, da je izobraževanje in usposabljanje otrok z motnjami v razvoju brezplačno (3. odstavek 207. člena).

Pravica do zdravstvenega varstva, ki jo zvezna ustava proglša v 186. členu, je po krogu oseb, katerim pripada, širša kot pravica do zdravstvenega varstva, ki izhaja iz pravice do socialnega zavarovanja delavcev (163. člen). V primerih, ki jih določa zakon, imajo občani, ki niso zavarovani, pravico do zdravstvenega varstva iz družbenih sredstev. Razvitost zdravstvene službe v Sloveniji je omogočila, da je ustava SRS pravico do zdravstvenega varstva opredelila tudi kot dolžnost: "Nihče ne sme ogrožati zdravja drugih. Vsakdo je dolžan skrbeti za svoje zdravje" (231. člen, 1. in 2. odstavek). Slovenska ustava daje tudi vsakomur pravico do proste izbire zdravnika in zdravstvene organizacije (5. odstavek 231. člena). Natančneje ureja pravico do zdravstvenega varstva v Sloveniji zakon o zdravstvenem varstvu (Ur. list SRS, št. 38/74).

Pravica do zdravstvenega varstva je ekonomsko-socialna in osebna pravica, ker dopolnjuje temeljno osebno pravico, pravico do življenja.

Varstvo borcev, vojaških invalidov in drugih posebnih skupin občanov izraža obveznost družbene skupnosti do teh oseb. "Borcem, vojaškim invalidom in članom družin padlih borcev so zajamčene pravice, s katerimi se zagotavlja njihova socialna varnost in posebne pravice, ki jih določa zakon" (1. odstavek 187. člena). Usposobitev za delo, invalidske pravice in druge oblike varstva zagotavlja zvezna ustava vojaškim invalidom, ustava SRS pa tudi delovnim invalidom (2. odstavek 237. člena). Ustava SRS predpisuje, da vojaški in delovni invalidi, otroci in druge invalidne osebe, borci NOV in žrtve fašističnega nasilja in civilne žrtve vojne in vojnega materiala, španski borci in predvojni revolucionarji, borci za severno mejo in slovenski vojni dobrovoljci uživajo posebno družbeno varnost (238. člen).

S tem, da ustava zagotavlja vojaškim in delovnim invalidom tudi usposobitev za delo, pravice teh oseb niso samo socialne v ožjem pomenu besede, ampak dopolnjujejo obseg pravice do dela.

Varstvo matere, otroka in družine združuje ekonomsko-socialne ter osebne pravice. Zvezna ustava v istem členu priznava družbeno varstvo družin ter daje nekatere temelje rodbinski zakonodaji, ko govori o sklepanju zakonske zveze, razmerjih med starši in otroki ter enakopravnosti zakonskih in nezakonskih otrok (190. člen). Po našem mnenju je primernejša sistematika republiške ustave, ki obravnava zakonsko zvezo posebej (235. člen), varstvo družine pa poveže z varstvom matere in otroka (232. člen). Ostra razmejitev obeh področij ni mogoča. Če gre pri vprašanjih zakonske zveze pretežno za državljanske pravice, razmerja med starši in otroki posegajo na področje ekonomsko-socialnih pa tudi političnih pravic in obveznosti, kar je v republiški ustavi izraženo na naslednji način: Starši imajo pravico in dolžnost, da z neposredno skrbjo, s svojim delom in z družbeno dejavnostjo zagotavljajo uspešen telesni in duševni razvoj svojih otrok. Otroci so dolžni skrbeti za svoje starše, ki jim je potrebna pomoč (2. odstavek 235. člena). Točnejša opredelitev posebnega varstva matere in otroka je tudi določilo, da imajo ženske v zvezi z nosečnostjo in rojstvom otroka pravico do socialne varnosti v obsegu in trajanju, določenem v skladu z zakonom (234. člen ustave SRS).

Posebno družbeno varstvo uživajo mladoletniki, ki nimajo staršev ali za katere starši ne skrbijo ter občani, ki ne morejo sami skrbeti zase ter za varstvo svojih pravic in interesov.

Pravica do odločanja o rojstvih otrok je nova pravica človeka. Pakta OZN iz leta 1966 je še ne vsebujeta, vključena pa je že v Teheransko proklamacijo (16.t.) ter deklaracijo o socialnem napredku in razvoju (22. čl.b.). V obeh je formulirana enako, kot pravica svobodno in odgovorno odločati o številu otrok in presledkih med rojstvi. Ustava SFRJ opredeljuje to pravico v 191. členu: "Pravica človeka je, da svobodno odloča o rojstvih otrok. Ta pravica se lahko omeji samo iz zdravstvenih razlogov". Ustava SRS to pravico razvija

z določbo, da družbena skupnost v zvezi z uresničevanjem te pravice zagotavlja potrebno izobrazbo ter ustrezno socialno varstvo in zdravstveno pomoč v skladu z zakonom" (3. odstavek 233. člena).

Pravica do svobodnega odločanja o rojstvih otrok je osebna pravice ker se tiče človekove najbolj zasebne sfere, obenem pa je tudi (ekonomsko) socialna pravica, kar je zlasti razvidno iz dopolnitve te pravice v ustavi SRS.

Pravica do zdravega življenjskega okolja je prav tako nova pravica, skrb zanjo pa dolžnost vsakogar. Pogoje za uresničevanje pravice človeka do zdravega življenjskega okolja zagotavlja družbena skupnost. Vsak, kdor uporablja zemljišče, vodo ali druge naravne dobrine, mora to delati tako, da se zagotavljajo pogoji za delo in življenje človeka v zdravem okolju. Vsakdo je dolžan varovati naravo in njene dobrine, naravne znamenitosti in redkosti ter kulturne spomenike.

Pravica do zdravega življenjskega okolja posega na vsa področja človekovih pravic: to je pravica do telesne integritete in življenja ter kot taka temeljna osebna pravica. Na področju političnih pravic je predvsem obveznost skrbeti za zdravo okolje. Povezana je s pravico do dela, ker je treba človeku zagotoviti delo v zdravem okolju. Ne nazadnje pa je tudi ekonomsko-socialna pravica, ker postaja zdravo življenjsko okolje čedalje večje bogastvo in čedalje pomembnejši element življenjskega standarda.

Kulturne pravice. Pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah vsebuje pravico, udeleževati se kulturnega življenja. Zvezna ustava v poglavju o pravicah človeka take pravice ni izrecno opredelila, vsebuje pa jo ustava SRS v 230. členu, ki priznava vsakomur pravico do kulturnega ustvarjanja in do uživanja kulturnih vrednot. Obe ustavi pa zagotavljata svobodno izražanje nacionalne kulture.

Naslednja pravica, ki je izrecno navedena v ustavi SRS v zvezni ustavi pa ne, se nanaša na telesno-kulturne dejavnosti. Delovni ljudje in občani imajo pravico in dolžnost, da s telesnokulturnimi dejavnostmi ohranjajo in razvijajo svoje telesne in umske sposobnosti (239. člen ustave SRS).

Svoboda znanstvenega in umetniškega ustvarjanja ustava SFRJ po sistematiki vključuje med politične pravice, OZN pa jo je vključila v pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. Gre torej spet za pravico, ki sega na več področij: osebno, politično, kulturno, na ekonomsko področje pa posega s priznavanjem avtorskih pravic (169. člen ustave SFRJ).

Pravica dedovanja ni vključena v pakta OZN, z ustavo SFRJ pa je zajamčena. V nekem smislu je pravica dedovanja nadaljevanje lastninske pravice, njen ekonomski in socialni vidik pa je v tem, da omogoča staršem materialno poskrbeti za otroke. Ustava tudi določa, da zakon lahko omeji dedovanje premoženja osebe, ki je uživala socialno ali drugo pomoč družbene skupnosti.

Med številnimi pravicami človeka, ki jih vsebuje III. poglavje ustave SFRJ in ki jih na tem mestu nismo obravnavali, ker jih smatramo za "državljske in politične", jih je še mnogo, ki vsebujejo ekonomske in socialne elemente, kar dokazuje najtesnejšo povezanost in medsebojno odvisnost svoboščin, pravic in obveznosti človeka in občana. Primerjajoč ustavo SFRJ ter Pakt o ekonomskih socialnih in kulturnih pravicah, moramo opozoriti še na pravice, ki jih Pakt oblikuje drugače, kot ustava ali pa jih pakt vsebuje, v III. poglavju drugega dela ustave SFRJ pa niso izrecno navedene.

Pravica do življenjskega standarda, ki zadostuje vsakomur zanj in za njegovo družino, všteti zadostno hrano, obleko in stanovanje in pa pravico do nenehnega izobraževanja, življenjskih razmer, ki jo Pakt navaja v 11. členu, je v ustavi razdeljena na več posebnih pravic. Življenjski standard je delavcem v združenem delu zagotovljen z osebnim dohodkom in drugimi pravicami iz dela, najmanj v višini, ki mu zagotavljajo materialno in socialno varnost (22. člen). O izobraževanju in izenačevanju življenjskih razmer kot cilju socialne politike govori 4. odstavek V. dela temeljnih načel ustave SFRJ. Pravica do stanovanja je obravnavana kot samostojna pravica. O zadostni hrani in obleki niti zvezna niti republiška ustava nikjer ne govorita izrecno, na tak način kot Pakt OZN. Zadostna hrana in obleka sta osnovna elementa življenjskega standarda in sta torej vsebovana v vseh tistih ustavnih določbah, ki govorijo o življenjskem standardu ter materialni in socialni varnosti.

Sindikalna svoboda je eno od temeljnih načel našega delovnega prava. Jugoslavija je ratificirala vse konvencije Mednarodne organizacije dela s tega področja, ki so z objavo postale del našega pozitivnega prava. Pravica do združevanja v sindikate je vsebovana že v svobodi združevanja (1. odstavek 167. člena ustave SFRJ) in sindikalni organizaciji tako ustava kot zakonodaja dajeta velike pristojnosti. Sindikalna svoboda je v našem pravnem sistemu brez dvoma priznana, vendar moramo ugotoviti, da v ustavi ni izrecno izražena in opredeljena na tak način kakor v obeh Paktih OZN.

Pravice človeka, ki jih vsebujeta ustavi SFRJ in SRS in ki smo jih glede na Pakt OZN o socialnih, ekonomskih in kulturnih pravicah označili kot socialne v najširšem pomenu besede, so – čeprav vse navedene v ustavi – po svoji pravni naravi različne. Nekatere so že dejansko zajamčene in podrobno urejene v zakonodaji in samoupravnih splošnih aktih organizacij združenega dela in samoupravnih interesnih skupnosti druge predstavljajo cilj, ki ga je treba doseči, kajti vsaka ustava izraža tudi "tisto, kar mora biti"⁶. Predvsem zaradi tistega, kar na področju socialnih pravic človeka še mora biti, se nam je zdelo potrebno opozoriti nanje, kajti razvoj samoupravne socialistične družbe zahteva tudi nadaljnji razvoj in uveljavljanje pravic človeka.

O P O M B E :

1. Pravni leksikon, 2. izdaja, Savremena administracija, 1970 Beograd, str. 303 in 304
Glede na razmerje med človekom in državo pa se svoboščine in pravice delijo na pravice negativnega, pozitivnega in aktivnega statusa – glej dr. M. Strbol, dr. I. Kristan, mg.C. Ribičič: Ustavno pravo SFRJ, študijsko gradivo, Ljubljana, september 1974
2. dr. Dušan Lakičević: Uvod u socijalnu politiku, Beograd, 1972, str. 11 do 13
3. Primerjaj: dr. Jovan Dordević: Ustavno pravo, Savremena administracija, Beograd, 1975, str. 349 in sled. ter Strobl, Kristan, Ribičič, str. 180

4. Dordević, str. 350

5. dr. Nikola Tintić: Radno i socijalno pravo, knjiga prva:
Radni odnosi (I), Narodne novine, Zagreb, 1969, str. 116
in Dordević, str. 365

6. Dordević, str. VII.

Razvoj občinskih socialnih služb v Sloveniji

Ela Zupančič

Sistem socialnega varstva Jugoslavije izhaja iz socialističnega značaja njene družbene in politične ureditve. S prehodom proizvodnih sredstev v družbeno last in upravljanje je družba prevzela odgovornost za usodo, obstoj in napredek svojih članov. Družbenega varstva so deležni tako tisti, ki z aktivnim delom soustvarjajo družbeni proizvod, kot tisti, ki iz kakršnegakoli razloga tega ne morejo.

Že v prvih letih po osvoboditvi so bili državni organi v svojem socialno-varstvenem delu deležni široke podpore družbenih organizacij in posameznikov. V teku let pa so nastajali tudi družbeni organi za področje socialnega varstva in s tem se je izvajal prehod od državnega k družbenemu upravljanju. Nastajal je socialno-varstveni sistem, sposoben zagotoviti zadovoljevanje osnovnih potreb tudi tistim, ki so odvisni od pomoči skupnosti in preprečiti nastanek primerov, ki bi terjali neposredno materialno pomoč.

Organizacija socialnega varstva v občinah od leta 1945 do 1955

Narodno-osvobodilni odbori so imeli v svojem sestavu tudi odseke za socialno skrbstvo. Po prvem zakonu o ljudskih odborih iz leta 1946, je vodstvo odsekov prešlo na poverjenika, ki je bil član izvršilnega odbora.

Takšna organizacija socialnega varstva je ostala v bistvu enaka do leta 1951, ko so se namesto poverjeništev za ljudsko zdravstvo in socialno skrbstvo začeli ustanavljati sveti

za ljudsko zdravstvo in socialno skrbstvo.

Socialno-zdravstvene svete smo sicer na terenu imeli že od leta 1949. Toda njihova funkcija je bila drugačna. Pomagali so urejati vprašanja socialnega skrbstva in zdravstva. Prosilci za podpore so prošnje prinašali tem svetom, ki so o njih razpravljali in sporočali svoja mnenja in predloge poverjeništvom za socialno skrbstvo. Ti sveti so dajali tudi svoje predloge za sprejem otrok v kolonije in domove. Lokalnim organom so sporočali socialno-zdravstvene probleme, na katere so naleteli pri svojem delu na terenu in predlagali, kako naj se uredijo. Ti sveti so pokazali veliko aktivnost in so dejansko pomagali pri urejanju socialno-zdravstvenih problemov na terenu.

V letu 1951 ustanovljeni sveti pa so kot kolektivni organi nadomestili poverjenika in so neposredno izvrševali naloge na socialno-varstvenem področju.

Predsedniki in člani svetov niso bili uslužbenci ljudskih odborov, niti niso prejeli mesečnih nagrad. Izvoljeni so bili za dobo enega leta. Za upravno delo pa so bili organizirani oddelki ali odseki za ljudsko zdravstvo in socialno politiko.

V drugi polovici leta 1955 so dozoreli pogoji za uvedbo novega komunalnega sistema. Nastale so komune (občine). Nove občine so vključile v svoje demokratično delovanje veliko število občanov. Tako se je oblast še bolj približala ljudem. Socialna vprašanja so najprej temeljito obravnavali pristojni sveti, nato pa še ljudski odbori. Zato pomeni njihovo delo v primerjavi s prejšnjimi svetmi veliko spremembo, tako po vsebini kot po kvaliteti.

V tem letu je bila ustanovljena tudi Višja šola za socialne delavce.

Kadri v socialno-varstvenih službah

V prvih letih po osvoboditvi so za družbene službe značilne metode administrativnega upravljanja. Socialno-varstvene dejavnosti niso imele značaja posebne strokovne socialne

službe. Šolanih socialnih delavcev še ni bilo. Zadeve socialnega varstva v občinah, okrajih in socialnih zavodih so povečini opravljali delavci z osnovno ščo, če pa so imeli strokovno izobrazbo, jih ta ni usposabljala za strokovno delo v službi socialnega varstva. Na terenu pa je za socialno varstvo skrbela široka mreža "prostovoljnih socialnih delavcev" iz vrst aktivnih članov tistih družbenih organizacij, ki so imele v svojem programu skrb za človeka.

Ti delavci so delali na pisarniški način, ne da bi se temeljiteje poglobljali v splošne probleme socialnega varstva in v konkretne socialne primere. Zadeve so reševali zgolj s pravnega vidika, na podlagi spisov in največkrat brez osebnega stika s prizadeto osebo. Upravni uslužbenči zaradi pomanjkanja strokovne izobrazbe in zaradi priučenega pisarniškega načina poslovanja, niso bili sposobni niti pripravljati, da bi razen dela, ki ga je bilo mogoče opraviti v uradu na podlagi predpisov in aktov, nadzorovali skrbnike in rejnike, da bi organizirali oskrbo in vzgojo otrok v tujih družinah, skrbeli za njihovo šolanje, izbiro poklica in zaposlitve, svetovali staršem duševno in telesno prizadetih otrok, skrbeli za vzgojno zanemarjene otroke, niti se pri svojem delu niso povezali z družbenimi organizacijami, zavodi in organi, pristojnimi za zadeve otroškega in mladinskega varstva.

Na administrativen način so reševali tudi zadeve občanov v primerih ekonomske ogroženosti. Po ugotovitvi primera nepreskrbljenosti, so z upravno odločbo določili bodisi podporo ali pa oskrbo v ustreznem zavodu. To delo so največkrat opravili, ne da bi se s prizadetim človekom osebno seznanili in ne da bi poskušali omogočiti prizadeti osebi, da bi se zopet vključila v družbeno življenje in proizvodno delo.

Vse premalo so tudi proučevali socialno problematiko svojega območja in možnosti odpravljanja vzrokov socialnih problemov z raznimi oblikami preventivnega socialnega dela.

Te ugotovitve so pripeljale do sklepa, da je treba pristopiti k večji individualizaciji socialnega varstva. Službo socialnega varstva je treba razširiti in poglobiti, da bo poleg primerov stisk in težav, ki so urejeni s predpisi socialne zakonodaje, zajela vse primere stisk in težav, ki lahko zadenejo človeka.

Individualizacija socialnega varstva vsebuje tudi zahtevo, da je treba materialne oblike dopolniti z oblikami in metodami, ki vrnejo človeka v normalno življenje in delo.

Zaradi potreb po razširitvi dejavnosti socialnega varstva na tiste socialne primere, ki niso urejeni s predpisi socialne zakonodaje in ki zahtevajo tudi temeljito poznavanje socioloških, psiholoških in drugih faktorjev, ki povzročajo nastanek socialnih problemov, se je oblikoval poklic strokovno izšolanega socialnega delavca.

Socialni delavci se ne smejo in ne morejo omejevatı zgolj na reševanje individualnih socialnih primerov, temveč morajo zajemati v svojo strokovno dejavnost celotno socialno problematiko svojega delovnega območja in se s tem, ko to problematiko rešujejo, vključujejo kot družbeni delavci v politiko svoje občine. Socialni delavec mora biti v stalnem stiku s tistimi strokovnjaki, ki lahko s svojim strokovnim znanjem prispevajo k reševanju socialnih problemov.

Socialno-varstvene službe v občinah do leta 1961

Višja šola za socialne delavce je dala prve diplomante leta 1957. Zaposlili so se na različnih delovnih mestih v gospodarstvu in družbenih službah. Tiste občine, ki so najbolj čutile potrebo po strokovnem delavcu na področju socialnega varstva, so prve namestile socialne delavce v oddelku za zdravstvo in socialno varstvo.

Socialni delavci v občinski upravi so prevzemali predvsem tista opravila, ki so zahtevala strokovno obravnavo. Zaposlovanje socialnih delavcev v upravnih službah socialnega varstva je nastala prelomnica v delu socialnih služb že leta 1959. Od takrat dalje so se že pričeli obravnavati problemi socialnega varstva iz širšega vidika, bolj strokovno.

Struktura problemov socialnega varstva se je glede na stopnjo splošnega in osebnega standarda, izobrazbe in kulturno-civilizacijske ravni prebivalstva ter končno tudi glede na humanizacijo odnosov med ljudmi, vedno bolj spreminjala. Nagle spremembe v strukturi prebivalstva, ki jih je povzročala industrializacija, množično zaposlovanje žena in neurejeno varstvo otrok, migracija in drugi pojavi, spremljajo

povsem novi socialni problemi in pojavi. Te pojave bi morala služba socialnega varstva v občini neprestano spremljati, jih analizirati in odkrivati vzroke njihovega nastajanja ter predlagati ukrepe za odpravo in preprečevanje. Zato prehaja socialno delo iz ozke skrbi za materialno nepreskrbljene občane v skrb za odpravo motenj, ki niso materialnega značaja, temveč nastopajo kot posledica drugih življenjskih in delovnih pogojev.

V tem obdobju so nekatere občine zaposlovale po več socialnih delavcev in se že pripravljale na ustanovitev centrov za socialno delo kot samostojnih strokovnih služb. Vendar moramo ugotoviti, da je v slovenskih občinah prodiranje socialnih delavcev v socialno službo potekalo zelo različno. Večje, razvitejše občine so vedno bolj spoznavale, da socialnih problemov ni mogoče reševati samo z upravno-administrativnimi metodami. Zato so v večini občin, zaradi šibke materialne osnove socialnega varstva, deficitarnosti kadrov in nepoznavanja širšega področja socialnega varstva, zaostajali v razvoju.

Tako imamo v letu 1961 še vedno 58 % vseh delavcev v občinskih socialnih službah z nižjo izobrazbo. Podatek Republiškega sekretariata za zdravstvo in socialno varstvo pa pove, da še leta 1966 v triindvajsetih občinah nimajo niti enega socialnega delavca.

Nekatere občine so v tem času sistemizirale tudi po več mest socialnih delavcev in prisluhnille novim metodam dela, ki so vplivale tudi na spremembo vsebine in obsega dela socialnih služb. Druge pa so se zadovoljevale z dotedanjim načinom dela.

Centri za socialno delo

Odbor za socialno politiko in zdravstvo zveznega zbora in Odbor za delo in socialno zavarovanje zbora proizvajalcev Zvezne ljudske skupščine sta leta 1961 izdala priporočilo o ustanavljanju občinskih centrov za socialno delo (Uradni list FLRJ, št. 11/61).

Ob izidu tega priporočila smo imeli v Sloveniji Center za socialno delo le v Mariboru. Zvezni organi so izdali svoje priporočilo na osnovi nekajletnih izkušenj centrov za socialno delo v drugih republikah, zlasti v Srbiji. V tem dokumentu je ugotovitev, da se s splošnim družbenim razvojem razvija v skladu z gospodarskim napredkom, tudi področje socialnega varstva. Uspešno reševanje nalog socialnega varstva terja organizirano strokovno službo, ki naj se loti proučevanja in analiziranja vzrokov za nastajanje socialnih problemov, iskanje ukrepov, ki so potrebni za njihovo odstranitev in ki naj hkrati konkretno pomaga ljudem s tem, da išče najprimernejše oblike socialnega varstva.

Priporočilo je ugotovilo, da so centri za socialno delo pripomogli k boljšemu spoznanju in uspešnejšemu reševanju problemov, k boljšemu strokovnemu delu in k učinkovitejšemu delovanju družbeno političnih sil v komuni na tem področju, da so se uveljavili kot samostojne službe socialnega varstva v komuni in da je z njimi najdena ustrezna oblika za nadaljnji razvoj socialnega dela.

Pri obravnavanju problematike socialnih služb sta zvezna odbora prišla do spoznanja, da je organiziranje strokovne službe socialnega varstva pomemben dejavnik za uspešnejše delovanje in hitrejši napredek na tem področju družbene dejavnosti. V sprejetem Priporočilu o ustanavljanju centrov za socialno delo je tudi jasno načrtana pot razvoja socialnih služb in socialne politike.

Potrebe po strokovnosti v socialni službi pa se niso kazale le pri ugotavljanju problemov, temveč tudi pri opravljanju nalog, ki jih socialni službi nalagajo ustava in ostali pravni predpisi. Površno, nestrokovno obravnavanje občutljivih in odgovornih nalog s področja družinske, kazenske in invalidske zakonodaje, pušča težke posledice in ovira normalno delo in življenje prizadetih občanov.

Zvezno priporočilo je tudi v Sloveniji spodbudilo ustanavljanje centrov za socialno delo. Prvi je bil ustanovljen januarja 1961. leta v občini Maribor-center. Do konca leta 1963 so bili centri organizirani še v občinah Celje, Kranj, Ljubljana-Bežigrad, Ljubljana-Center, Ljubljana Moste-Polje, Ljubljana-Šiška, Nova Gorica, Novo mesto, Postojna in Trbovlje.

Ustanovitev centrov pa so pripravljale še občine Ljubljana-Vič, Koper, Žalec, Ptuj, Jesenice, Krško, Velenje, Brežice in Slovenske Konjice.

Do konca leta 1963 ustanovljeni centri so nastali v mestnih občinah ali gospodarsko močnejših središčih, katere je obširna socialna problematika silila k iskanju sodobnejših oblik socialne službe.

V priporočilu o delu centrov za socialno delo, ki ga je izdal Svet za socialno varstvo LRS leta 1962, je ugotovitev, da se je organizacija centrov zavlekla zaradi težnje, da se pred ustanovitvijo centra za uspešnejše delovanje zagotovijo, oziroma izboljšajo kadrovski in materialni pogoji.

Nadalje informacija ugotavlja, da je vzrok tako počasnega ustanavljanja centrov za socialno delo v nepoznavanju njihovih nalog, oziroma v nepoglabljanju občinskih skupščin v tovrstno strokovno dejavnost. Zaradi pomanjkanja materialnih sredstev in zastarelega gledanja na socialno službo, nekatere občinske skupščine raje niso obravnavale sodobnih socialnih problemov in so omejevale socialno službo pretežno na izvrševanje ozkih kurativnih nalog. Niso upoštevale, da so naloge sodobne socialne službe usmerjene predvsem v izkane novih oblik dela, ki bi pri tem v čimvečji meri aktivirale družbene organe, organizacije in posameznike.

To informacijo je obravnaval socialno-zdravstveni zbor Skupščine SRS na seji dne 14.2.1964 in ugotovil, da so ustanavljanje centrov kot samostojnih strokovnih služb za reševanje socialnih problemov narekovale potrebe dinamičnega razvoja naše družbe, ki še vedno poraja nove socialne probleme. Reševanje in odpravljanje le-teh terja vsestransko preučevanje in iskanje ustreznih ukrepov in oblik varstva, ki naj na najprimernejši način zadosti potrebam posameznikov, družin in posameznih kategorij prebivalstva.

Dosedanje izkušnje kažejo, da so obstoječi centri že precej pripomogli k boljšemu poznavanju in kvalitetnejšemu reševanju socialnih problemov, kakor tudi k večji aktivnosti mnogih družbenih dejavnikov pri skrbi za človeka in se tako uveljavili kot strokovne službe socialnega varstva v občini.

Glede na te ugotovitve je socialno-zdravstveni zbor Skupščine SRS sprejel Priporočilo o ustanavljanju in delu centrov za socialno delo, da bi se s tem pospešilo nadaljnje ustanavljanje centrov ter dvignila strokovnost in učinkovitost njihovega dela.

Po tem Priporočilu se je v Sloveniji začela živahna akcija za ustanavljanje centrov za socialno delo. Do srede leta 1965 se je izdvojilo iz občinskih uprav že 15 centrov.

V juliju 1965 je bila sprejeta gospodarska reforma, ki je narekovala skrajno varčevanje s sredstvi in zmanjševanje kadrov tako v gospodarstvu kot v družbenih službah. To je zavrlo nadaljnje ustanavljanje centrov za socialno delo, še več, že ustanovljene centre so začeli ukinjati.

Začete akcije, ki sta jih sprožili obe Priporočili za ustanavljanje centrov za socialno delo, so zamrle. S pripravami za ustanavljanje centrov kot samostojnih strokovnih služb na področju socialnega varstva, se je pričelo tudi osveščanje občinskih skupščin o rastočih potrebah po strokovnem socialnem delu ob uveljavljanju novega komunalnega sistema. Ta živahna dejavnost pa je popolnoma splahnela in je ponovno oživila šele po sprejetju nove ustave in samoupravnem organiziranju na tem področju v letu 1974. Težko je najti objektivne vzroke za takšno stanje, zlasti še, ker v drugih republikah gospodarska reforma ni vplivala na razvoj ali ukinitvev centrov za socialno delo. Republiški sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo je 25.7.1966 izdal Informacijo o organizaciji socialnih služb in problemih kadrov v slovenskih občinah. Na osnovi analize je Republiški sekretariat ugotovil, da razvoj socialnih služb ne poteka v skladu z nalogami, ki jih imajo občine na področju socialno-varstvene dejavnosti zaradi:

- šibke materialne osnove socialnega varstva
- strokovne in številčne deficitarnosti kadrov socialnega varstva
- pomanjkanja zakonskega predpisa o socialnem varstvu, organizaciji in financiranju.

Kot dolgoletni delavec v Centru za socialno delo pa moram ugotoviti, da so bili centri v Sloveniji po začetni zagnanosti več ali manj prepuščeni sami sebi. Njihov obstoj in razvoj

je bil odvisen le od osveščenosti in razumevanja pristojne občinske skupščine in pristojnega sveta za socialno varstvo ter trdoživosti kadra v centru.

V republiških forumih pa se po letu 1965 o ustanavljanju centrov za socialno delo ni več razpravljalo. Teh devet centrov (Celje, Kranj, Ljubljana-Bežigrad, Ljubljana-Center, Ljubljana Moste-Polje, Ljubljana-Šiška, Ljubljana Vič, Novo mesto, Postojna), ki so se ohranili do danes, je predstavljalo le eno od organizacijskih oblik službe socialnega varstva. Center v Postojni je po ustanovitvi samoupravne skupnosti socialnega skrbstva prenehal delovati kot samostojna strokovna služba.

Zvezna skupščina je na seji zbora narodov in na seji socialno-zdravstvenega zbora aprila 1970 sprejela Resolucijo o socialnem varstvu. Opredelitev strokovne službe za socialno delo v občinah je navedena pod točko 5/1 in se glasi: Strokovna služba za socialno delo v občinah naj se povezuje in sodeluje z ustanovami in organi za socialno varstvo, z drugimi specializiranimi ustanovami, šolami, organi prosvetno-pedagoške službe, krajevnimi skupnostmi, prostovoljnimi delavci socialnega varstva ter socialnimi delavci pri gospodarskih organizacijah, zdravstvenih zavodih, zavodih za socialno zavarovanje, zavodih za zaposlovanje, sodiščih, službah za javno varnost in podobno. Ta služba mora postati koordinator strokovnega socialnega dela v komuni.

Za opravljanje teh funkcij je treba še naprej razvijati omrežje centrov za socialno delo ter izkoriščati njihove dosedanje izkušnje za napredek organizacije in metod njihovega dela. Občine, ki nimajo možnosti, da bi same ustanovile centre, pa naj se združijo z drugimi občinami in skupaj ustanovijo medobčinske centre za socialno delo.

Resolucija v uvodnem delu ugotavlja, da je bilo po izidu Priporočila ustanovljenih več kot sto centrov za socialno delo. Torej je šel v drugih republikah razvoj občinskih socialnih služb tako, kot je narekovalo Priporočilo.

V Sloveniji pa je leta 1973 v Oceni uresničevanja resolucije o socialnem varstvu ugotovljeno, da je prav občinska socialna služba v nekaterih pogledih trenutno najmanj razvit del socialnega varstva.

Isti dokument ugotavlja tudi, da so izkušnje pokazale, da centrov ni bilo možno ustanavljati v manjših občinah, kjer tako rekoč ni bilo strokovnih kadrov. Poskusi ustanavljanja medobčinskih centrov pa tudi niso uspeli, ker ni predhodno prišlo do poenotenja politike občin. Na neenotni politiki pa ni bilo možno ustvariti enotne strokovne službe. To pa tudi pravno ne povsem razčiščen status centrov za socialno delo, je v nekaterih primerih vodilo celo do osamitve socialne službe, kar je povsem v nasprotju z željenim smotrom. Ta izkušnja nam je pokazala, da razvoja nikakor ne moremo enačiti z novo organizacijsko obliko in je treba organizacijo predvsem graditi na vsebini dela.

Ker je Slovenija zelo neenakomerno razvita, se je to dejstvo zelo očitno izrazilo tudi v razvitosti socialne službe, predvsem pa v kvaliteti oblik socialnega varstva, ki so ga svojim občanom zagotavljale posamezne občine.

Skupnosti socialnega skrbstva

Skupnost občinskih služb socialnega varstva SRS je februarja 1974 objavila analizo o organiziranosti občinskih socialnih služb, ki je pokazala, da socialno varstvo zaostaja za družbeno-ekonomskim razvojem, saj niso službe niti številčno niti strokovno dovolj zasedene in zato premalo sposobne izvajati socialno varstvo na svojem območju. Še vedno je osem občin brez socialnega delavca. Kljub temu pa je analiza ugotovila, da skoraj vse socialne službe v slovenskih občinah načrtujejo in izvajajo različne preventivne naloge in analizirajo svoje območje.

V občinskih socialnih službah je bilo v tem času zaposlenih 167 socialnih delavcev, ki so s svojim strokovnim znanjem in družbeno aktivnostjo opozarjali na pomen socialnih služb v občinah, ki so ponekod že postale nepogrešljiv dejavnik pri pripravljanju in izvajanju ukrepov, ki se tičejo življenjskega položaja človeka.

Iz vseh dokumentov izhaja torej ugotovitev o kadrovski deficitarnosti občinskih socialnih služb. V zadnjih letih, zlasti v času razprav o novi ustavi smo načrtali pot razvoja socialnega varstva v Sloveniji. Danes ni več dileme o vsebini

in obsegu dela na tem področju. Ostaja pa odprto vprašanje kadrov.

Zakon o socialnem skrbstvu (Uradni list SRS, št. 39/74) je sistemsko uredil organizacijo in vsebino dela na tem področju. Naloge, vsebino in program socialnega skrbstva, določajo delovni ljudje in občani s samoupravnimi sporazumi, z družbenimi dogovori in drugimi samoupravnimi akti v povezavi z drugimi programi, s katerimi se zagotavlja socialna varnost. Delovni ljudje in občani se z delavci v službah socialnega skrbstva povezujejo v skupnostih socialnega skrbstva.

Strokovna opravila za skupnost socialnega skrbstva opravlja strokovna služba skupnosti. V tistih občinah, kjer so centri za socialno delo, pa ti opravljajo strokovno delo na področju socialnega skrbstva. Javna pooblastila so prenešena na organe skupnosti socialnega skrbstva. S tem je zagotovljeno neposredno vplivanje delovnih ljudi in občanov na odločitve socialne službe.

Organizacijska oblika socialnih služb je po zakonu o socialnem skrbstvu torej možna v dveh oblikah: kot strokovna služba skupnosti ali kot center za socialno delo. S tem je dokončno izločeno socialno skrbstvo iz občinske uprave in se uvršča z drugimi družbenimi službami v samoupravno organiziranost.

Za dokončen kvaliteten premik v delu socialnih služb pa nam še vedno manjka osnovni pogoj - to so kadri. Kljub sistemsko urejenemu področju, kljub relativno rešenemu vprašanju financiranja socialnega skrbstva, ne bomo dosegli zaželenega cilja, če ne bomo poskrbeli za družbeno vrednotenje poklica, za vzgojo kadrov in za nameščanje socialnih delavcev v službe socialnega skrbstva. Zato moramo vsa naša prizadevanja usmeriti v to, da bodo strokovne službe socialnega skrbstva imele dovolj šolanih socialnih delavcev. Le tako bodo tudi skupnosti socialnega skrbstva v celoti izpolnile svojo nalogo.

LITERATURA:

1. Gradivo o razvoju Ljubljane v prvem desetletju po osvoboditvi
2. Desetletnica Višje šole za socialne delavce - Nastanek in razvoj stroke socialno-varstvenega dela (dr. Anton Kržišnik)
3. Informacija o organizaciji socialnih služb in problemov kadrov v občinah SRS (Republiški sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo, 25.7.1966)
4. Priporočilo o ustanavljanju centrov za socialno delo (Uradni list FLRJ, št. 11/61)
5. Priporočilo o ustanavljanju in delu centrov za socialno delo (Skupščina SR Slovenije, 14. februarja 1964)
6. Informacija o centrih za socialno delo (Republiški sekretariat za zdravstvo in socialno varstvo - 1964)
7. Ocena uresničevanja Resolucije o socialnem varstvu (Zora Tomič - 24.5.1973)
8. Organiziranost občinskih socialnih služb v Sloveniji (Skupnost občinskih služb socialnega varstva - februar 1974)

Razvoj socialnega varstva v občini Kranj v zadnjih letih

Franc Dolenc

I. VLOGA IN POMEN SOCIALNEGA VARSTVA

Z organiziranjem socialnega varstva v delovnih organizacijah, šolah, krajevnih skupnostih in raznih socialnih zavodih, zagotavljamo v kranjski občini socialno varnost tistim skupinam občanov, ki se znajdejo v takih materialnih ali osebnih stiskah, da brez pomoči širše družbene skupnosti, nastalega problema ne zmorejo rešiti.

V kranjski občini, ki je izrazito industrijsko razvita, saj se le 9 % aktivnega prebivalstva ukvarja s kmetijstvom, živi 59.000 prebivalcev, od tega 28.000 moških in 31.000 žensk. Od navedenega števila občanov je zaposlenih v družbenem in privatnem sektorju skupno 27.500 oseb in to 14.100 moških ter 13.400 žensk, preko 7.500 občanov pa je upokojenih. Hitra industrializacija občine je imela za posledico veliko zaposlovanje in s tem priseljevanje delavcev iz vasi v mesto ter priseljevanje delavcev iz ostalih občin in republik.

Povečanja zaposlovanja pa spremlja poleg pozitivnih ekonomskih in socialnih učinkov tudi negativne pojave, kot so pomanjkanje stanovanj in vzgojno-varstvenih ustanov, neprilagodljivost posameznikov na novo okolje, ki ga spremljajo asocialni pojavi, slaba delovna disciplina, velik odstotek obolenj, invalidnosti itd. Seveda pa je hitro naraščanje zaposlovanja v občini samo eden od vzrokov nastajanja socialnih problemov med

določenim številom občanov. Tudi razvitost naše družbe in njena odprtost navzven povzročajo negativne pojave, saj se določene negativne navade in način življenja vse bolj prenašajo v naše vsakodnevno življenje. Pogosto pa tudi povečanje osebnega in družbenega standarda povzroča pri določeni kategoriji premožnejših občanov asocialne pojave, medtem ko inflacija in naraščanje cen osnovnim življenjskim artiklom ogroža existenco občanov z nižjimi osebnimi dohodki (matere samohranilke, delavci z večjim številom otrok, upokojenci, invalidi, bolniki itd.).

V občini že vrsto let z ekonomskimi ukrepi, organiziranjem socialnih in drugih ustreznih služb, preprečujemo nastajanje oz. širjenje socialnih problemov. V ta namen gradimo:

- stanovanja za delavce,
- nove šole in vzgojno-varstvene ustanove,
- objekte za zdravstveno varstvo,
- športne objekte in druge objekte družbenega standarda,
- posebne domove za ostarele občane,
- dodeljujemo denarne pomoči socialno ogroženim občanom, ki nimajo sredstev za preživljanje,
- nudimo pomoč posebnim kategorijam občanov (matere samohranilke, invalidi, osebe z večjim številom otrok, duševno prizadeti občani, udeleženci NOB itd.),
- odpravljamo asocialne pojave v občini (alkoholizem, mladinska delinkvenca, prostitucija, delomrzništvo, kriminal itd.)

II. DOSEŽENI REZULTATI NA PODROČJU SOCIALNEGA VARSTVA V ZADNJIH LETIH

Osnovno pravilo socialnega varstva je, naj se problemi rešujejo tam, kjer nastajajo. V kranjski občini so občani deležni socialnega varstva v delovnih organizacijah, kjer so zaposleni, v krajevnih skupnostih, kjer prebivajo, predšolski in šoloobvezni otroci v vzgojno-varstvenih ustanovah in osnovnih šolah, nekatere kategorije občanov pa v ustreznih zavodih in domovih za ostarele.

1. Organiziranost socialnega varstva v delovnih organizacijah

Še pred leti so v vodstvih delovnih organizacij zatrjevali, da je prvenstvena naloga delovnih organizacij proizvajati določene artikule, skrb za reševanje socialnih in drugih problemov delavcev pa je stvar občine oz. osebna stvar posameznika. Z zaostrovanjem pogojev poslovanja pa so že marsikje spoznali, da urejene stanovanjske razmere delavcev, urejeno varstvo otrok zaposlenih, tekoče razreševanje raznih osebnih težav delavcev itd. še kako vpliva na osebno počutje delavcev in s tem seveda tudi skozi večjo produktivnost zaposlenih na končni dohodek delovne organizacije. V naši občini imajo večje delovne organizacije že ustanovljene socialne službe, v katerih so zaposleni ustrezni kadri, manjše delovne organizacije pa k temu še niso pristopile, čeprav se tudi one srečujejo z osebnimi problemi delavcev, ki zahtevajo dodatno družbeno pomoč.

Do leta 1974 so bile socialne službe organizirane v delovnih organizacijah Iskra, Sava, Tekstilindus in SGP Projekt, medtem ko mislijo v letu 1975 socialne delavce zaposliti tudi v kmetijsko živilskem kombinatu in komunalnem servisu. V ostalih manjših delovnih in drugih organizacijah nastale socialne probleme rešujejo kadroviki, mojstri oz. tiste osebe, ki menijo, da se na to področje vsaj nekoliko spoznajo. Največ delavcev iz teh organizacij pa prihaja po pomoč in nasvete na center za socialno delo kot osrednji občinski skrbstveni organ, vendar pa je center pogosto brez moči, ker nastali problemi pogosto izhajajo iz delovnega okolja delavca (premetitev na lažje delovno mesto, neurejeni odnosi med delavci, prenizki osebni dohodki itd.).

V tisti delovni organizaciji, kjer imajo organizirane socialne službe, pa imajo izdelane programe socialnega varstva delavcev, ki obsegajo naslednja pomembnejša področja:

- nudenje raznovrstne pomoči zdravstveno ogroženim delavcem in rekonvalescentom, delavcem z zmanjšano delovno sposobnostjo, ter delavcem s psihičnimi motnjami,
- skrb za izvajanje socialnega varstva posebnih kategorij delavcev (nosečnice in porodnice, alkoholiki, mladoletni delavci, člani ZB itd.),
- nudenje denarne pomoči socialno ogroženim delavcem in učencem v gospodarstvu,

- razreševanje raznih individualnih socialnih problemov, kot so pomoč pri urejanju slabih odnosov na delovnem mestu in v družini, pomoč pri reševanju stanovanjskih problemov delavcev, razno svetovanje o pravicah delavcev iz družinske zakonodaje, skrb za rekreacijo in letovanje socialno ogroženih delavcev ter njihovih otrok, pomoč pri organiziranju prehrane na delovnem mestu itd.

Opredeljena vsebina socialnega varstva delavcev v delovnih organizacijah je tesno povezana z delom na delovnem mestu in s pravicami delavca, ki izhajajo iz dela, zato bodo morale v prihodnjih letih tudi manjše delovne organizacije bolj skrbeti za socialno varstvo svojih delavcev.

2. Organiziranje socialnega varstva v krajevnih skupnostih

V naši družbi se vse bolj poudarja razvoj in dejavnosti krajevnih skupnosti. Krajeвне skupnosti so mesto, kjer ljudje živijo in kjer se odvija cela vrsta dejavnosti, ki so življenjskega pomena za vsakega občana. V okviru krajevnih skupnosti se opravljajo tudi socialno-skrbstvene naloge z namenom, da se preprečujejo ali rešujejo že nastali problemi. Gre skratka velikokrat za take oblike pomoči, ki so na videz drobne, nepomembne, so pa nenadomestljive in jih še tako razvite strokovne socialne službe na nivoju občine same nebi mogle opravljati.

V kranjski občini imamo 41 krajevnih skupnosti in pri vseh so organizirane komisije za socialna vprašanja. Njihovo področje dela obsega predvsem skrb za ugotavljanje socialne ogroženosti posameznikov na njihovem terenu, v posameznih primerih pa nudijo tudi konkretno socialno pomoč. V ta namen:

- evidentirajo socialne probleme in poročajo o njih pristojnim strokovnim socialnim službam v občini,
- predlagajo socialnim službam, kakšna oblika pomoči naj se nudi v vsakem posameznem primeru,
- organizirajo in izvajajo nekatere oblike pomoči, kot so pomoč ostarelim in bolnim občanom, ki nimajo sorodnikov, razdeljevanje ozimnic itd.,
- sodelujejo s skrbstvenim organom pri iskanju in izbiri rejnic ter skrbnikov.

3. Socialno varstvo v osnovnih šolah

Na področju organiziranja socialnega varstva smo prišli v kranjski občini najdalj na področju osnovnega šolstva. Vse osnovne šole imajo organizirane socialne službe, ki v mnogočem doprinesejo, da se že v samem začetku odkrijejo pri otrokih negativni pojavi, ki vplivajo tudi na njihov učni uspeh. Programi socialne dejavnosti v osnovnih šolah vsebujejo naslednja pomembnejša področja dela:

- spremljanje vzgojno-izobraževalnega dela šole s socialnega vidika ter odkrivanje in proučevanje tistih negativnih pojavov, ki se odražajo na učnem uspehu učencev. Na osnovi ugotovitev se izvajajo primerni ukrepi;
- evidentiranje motenih učencev in vodenje evidence učencev, ki živijo v neugodnih domačih razmerah;
- zbiranje podatkov za socialno anamnezo vsakega novince, pomoč pri formiranju malih šol, testiranje učencev in oblikovanje oddelkov prvega razreda;
- pomoč pri iskanju stipendij nadarjenim učencem, ki končujejo osnovno šolo, zaradi slabih ekonomskih razmer pa ne bi mogli nadaljevati šolanja. Posebna skrb šolske socialne službe pa so učenci, ki v času šolanja ne napredujejo redno in dokončujejo obvezno šolanje v petem ali šestem razredu (iskanje ustrezne zaposlitve);
- pomoč učencem pri organiziranju šolskega varstva, prehrane in letovanja;
- individualno obravnavanje učencev, ki zaradi socialnih vzrokov odstopajo v vedenju ali učenju.

Pri reševanju socialne problematike učencev, socialne službe v osnovnih šolah sodelujejo s starši otrok in raznimi zunanjimi ustanovami, ki lahko kakorkoli pomagajo ogroženemu otroku.

4. Socialno varstvo posebnih kategorij občanov

Kljub temu, da si v naši občini vse bolj prizadevamo, da se socialno varstvo občanov izvaja v delovnih organizacijah, krajevnih skupnostih, šolah in raznih socialnih zavodih, ne

izgublja na pomenu občinska socialna služba, kot osrednji skrbstveni organ v občini, ki mora zasledovati in analizirati negativne socialne pojave v občini ter predlagati ustrezne ukrepe in kot skrbstveni organ na podlagi zakonov in občinskih odlokov izvajati socialno varstvo posebnih kategorij občanov (mladinski delinkventi, otroci z motnjami v telesnem in duševnem razvoju, domsko varstvo ostarelih občanov, razveze, rejništvo, posvojitve itd.).

Za realizacijo navedenih nalog je skupščina občine Kranj že leta 1962 ustanovila Center za socialno delo. Posebno v zadnjih letih je bilo vloženega mnogo truda v analiziranje kompleksnih socialnih pojavov v občini. V ta namen so bile predvidene analize o:

- Materialno-socialno stanje družin z dohodki izpod življenjskega minimuma,
- Problemih otroškega varstva v občini,
- Razširjenosti mladinske delinkvence v občini,
- Problemih rejništva tistih otrok, ki ne morejo živeti pri starših,
- Duševno prizadetih otrokih v občini,
- Življenju in položaju starejših ljudi v občini,
- Socialnem in materialnem stanju ostarelih kmetov.

Ugotovitve izdelanih analiz so bile osnova za izdelavo akcijskih programov, na podlagi katerih se je v občini pristopilo k razreševanju nakopičenih problemov. Tu naj posebej omenimo organizirano gradnjo osnovnih šol in vzgojno-varstvenih ustanov, stanovanj za delavce, v okviru zdravstvenega doma je bil ustanovljen dispanzer za alkoholike, ustanovljenih je bilo že pet klubov zdravljenih alkoholikov, pričelo se je z zgodnjim odkrivanjem in kategorizacijo vseh duševno in vzgojno prizadetih otrok, dograjen je bil nov dom za ostarele na Planini itd.

Drugo pomembno področje socialnega varstva občanov, je nudenje pomoči tistim kategorijam občanov, ki so se zaradi objektivnih ali subjektivnih vzrokov znašli v situaciji, ko potrebujejo pomoč in ukrepanje družbe. V občini nudimo socialno varstvo naslednjim posebnim kategorijam občanov:

Rejništvo

Rejništvo je poleg posvojitve najprimernejša oblika varstva mladoletnih otrok, ki so izgubili starše, kakor tudi tistih otrok, ki iz zdravstvenih, vzgojnih ali drugih razlogov ne morejo živeti v lastni družini.

Povprečno je letno v reji 20 do 25 otrok. Na voljo je 18 rejniških družin. Stroške reje delno nosijo starši otrok, delno pa občinski proračun. Socialni delavci centra za socialno delo imajo stalne stike z rejnicami, katere jih obveščajo o težavah in uspehih svojih rejencev. Rejenci se v rejniških družinah dobro počutijo in jim v večini primerov pomeni drugi dom.

Posvojitve

Posvojitev je posebno pravno razmerje, pri katerem se vzpostavi med dvema osebam razmerje, podobno kakršno je med starši in otroki. Posvojitev je predvsem socialno-varstveni ukrep, ki naj ščiti otroka, ki iz kakršnihkoli razlogov nima lastne družine, ali pa je družina popolnoma in trajno nesposobna skrbeti zanj. Posvojitev naj bi dala otrokom starše in urejen dom. Letno je izvršenih 9 do 10 posvojitvev.

Letovanje zdravstveno in socialno ogroženih otrok ter ostarelih občanov

V občini vsako leto organiziramo letovanja otrok in tistih ostarelih občanov, ki dobivajo družbeno denarno pomoč. Za letovanje imamo v Kranju na voljo gorenjsko letovišče v Novigradu in otok Stenjak pri Puli. Finansiranje letovanja otrok je organizirano tako, da v povprečju prispevajo za letovanje po eno tretjino starši, zavod za socialno zavarovanje in proračun občine Kranj. Starši, ki imajo zelo nizke osebne dohodke so plačila oproščeni ali plačujejo minimalna sredstva. Za letovanje ostarelih pa se v celoti koristijo sredstva občinskega proračuna, zato ima navedena kategorija občanov organizirano letovanje brezplačno.

V zadnjih štirih letih je bilo vsako leto poslano na letovanje od 650 do 700 otrok ter 55 do 60 ostarelih občanov, ki so brez lastnih dohodkov.

Delo z vedenjsko in osebnostno motenimi otroki, mladoletniki in mladoletnimi prestopniki

Občinski skrbstveni organ obravnava vedenjsko in osebnostno motene otroke ter mladoletnike, ne glede na starost in vrsto problematičnosti. Osnovni smoter socialno pedagoškega dela s tako mladino je v tem, da se jih z varstvom, nadzorstvom in pravilno vzgojo poboljša oz. resocializira.

Karakteristično za obravnavane otroke in mladoletnike je, da pričnejo zanemarjati šolo in delo, so neposlušni do staršev, učiteljev ali predpostavljenih na delovnem mestu. Največkrat se družijo v skupine sebi enakih in iščejo svojstvene zabave na javnih mestih, kjer popivajo in se nasilniško obnašajo. Po vrsti kaznivih dejanj, ki jih storijo, so na prvem mestu delikti zoper premoženje (tatvine motornih koles, denarja, tehničnih predmetov itd.).

Letno je obravnavanih pri centru za socialno delo 100 do 110 vedenjsko in osebnostno motenih otrok in mladoletnikov. Po sklepu sodišča se v ustrezne zavode napoti 30 do 35 obravnavanih primerov, nad ostalimi otroki in mladoletniki pa se izvaja strožje nadzorstvo staršev oz. centra za socialno delo kot skrbstvenega organa. Stroške zavodske oskrbe otrok nosijo delno starši, v največji meri pa občinski proračun, ker so obravnavani otroci in mladoletniki v večini primerov iz nepopolnih družin ali družin, ki imajo nizke dohodke na družinskega člana.

Nezakonska rojstva

Na podlagi prijav Bolnišnice za ginekologijo in porodništvo Kranj o številu izven zakona rojenih otrok, skrbstveni organ ugotavlja očetovstvo izven zakona rojenih otrok. Povprečno se letno rodi izven zakona 70 - 75 otrok. V postopku za priznanje očetovstva se pokliče na razgovor mater otroka in domnevnega očeta, ki ga je navedla mati. Če oče otroka prizna, se pošlje zapisnik o priznanju očetovstva matični službi, v nasprotnem primeru pa skrbstveni organ mater napoti na sodišče, da tam sodno uveljavlja očetovstvo.

Razveze

Občinski skrbstveni organ vodi evidenco razvez tistih zakonskih skupnosti, ki imajo mladoletne otroke. Letno je cca 50 tovrstnih razvez, kar ni malo, zato se skrbstveni organ trudi, da bi se zmanjšalo število razvez tistih zakonskih skupnosti, ki imajo mladoletne otroke. Pogosto je glavni razlog za razvezo alkoholizem enega od zakoncev. Če se uspe alkoholičnika napotiti na zdravljenje proti alkoholu, s tem odpade tudi razlog za razvezo, ker se stanje v družini izboljša.

Ob razvezah se pogosto pojavi vprašanje, komu od zakoncev naj se dodeli mladoletni otrok, če se zakonca o tem sama ne sporazumeta. V takih primerih sodišče zaprosi skrbstveni organ za mnenje o dodelitvi otrok. V praksi se pogosto zataknje pri urejanju stikov med bivšimi zakonci in otroki. Urejanje stikov je eno najtežjih opravil, saj se starši borijo za otroke bolj kot za premoženje. Če skrbstveni organ sporazuma o stikih med starši in otroki ne more doseči sporazumno, mora izdati odločbo, ki na žalost tega ureja stike med starši in otroki.

Preživnine

Na podlagi zakona o razmerju med starši in otroki imajo pravico do preživnine starši nezakonskih otrok ali otrok iz razvezanih zakonov, dalje bivši zakonci, ki so nesposobni za delo ter tisti ostareli in bolehní starši, ki so brez sredstev za preživljanje, imajo pa odrasle otroke, ki so jih dolžni preživljati.

V povprečju se letno obrne na občinski skrbstveni organ z zahtevkom po pomoč ali povečanju preživnine 180 do 200 občanov. Največ prošenj vlagajo nezakonske matere, ki so tudi najbolj socialno ogrožene. Te matere imajo tudi najmanj uspeha v svojih zahtevkih, saj očetje na otroka niso čustveno navezani, ker z njim ne živijo. Drugače je z očetmi, ki so se razvezali in so z otroki živeli dalj časa v skupnem gospodinjstvu.

Poseben problem predstavljajo preživninski zahtevki ostarelih in bolehnih oseb, ki so brez dohodka in živijo sami, imajo pa odrasle otroke, ki so zaposleni, za starše pa

nočejo skrbeti. Obravnavanje takih primerov je zelo mučno, ker starši težko priznajo, da imajo tako brezčutne otroke. Če skrbstveni organ od otrok ne uspe dobiti zagotovila, da bodo skrbeli za svoje starše, se ostarelim največkrat dodeli družbena denarna pomoč, ker skrbstveni organ nima pravice v imenu staršev tožiti otrok za preživnino, starši pa skoraj nikoli ne vložijo tožbo za plačilo preživnine, ker se jim zdi sramotno, da bi tožili lastne otroke.

Razvrščanje otrok

Za kategorizacijo otrok z motnjami v duševnem in telesnem razvoju je pri skrbstvenem organu imenovana posebna komisija iz vrst strokovnjakov, ki ugotavlja stopnjo motenosti otrok. Letno je napotnih na kategorizacijo 100 do 110 otrok, v pripravljalnem postopku pa je izločena ena tretjina otrok, ker njihova motenost ni tolikšna, da bi jih bilo potrebno kategorizirati. Po stanju na dan 31.12.1973 je bilo v občini Kranj kategoriziranih 718 otrok, in sicer:

slepi in slabovidni	23
slušno in govorno prizadeti	25
telesno invalidni	42
lažje duševno prizadeti	489
srednje duševno prizadeti	57
težje duševno prizadeti	31
kombinirane motnje	51

Vsem lažje duševno prizadetim otrokom je omogočeno usposabljanje na novi posebni osnovni šoli. Otroke iz oddaljenih vasi se napoti na usposabljanje v vzgojni zavod Kamna gorica, kjer je posebna osnovna šola z internatom. Srednje duševno prizadete otroke se usposablja v dveh oddelkih pri posebni osnovni šoli Kranj, težje duševno prizadete pa se napoti v ustrezne zavode v Sloveniji. Povprečno je letno v zavodih za usposabljanje 48 do 50 otrok, ki so bili kategorizirani in imajo različne telesne okvare ali duševne motnje.

Skrbstveni organ zelo tesno sodeluje z dispanzerjem za mentalno higieno in psihiatrijo pri Zdravstvenem domu Kranj, kjer so v stalni obravnavi otroci, ki so moteni v razvoju. Z ustanovitvijo dispanzerja je bilo veliko storjenega v smeri preventive, saj so v njem obravnavani otroci z izrazitejšimi motnjami že v najzgodnejši otroški dobi. V tej dobi

je ustrezna strokovna obravnava otroka še toliko bolj pomembna, ker je le na ta način mogoče doseči maksimalni razvoj otroka. Istočasno pa se s pravilno obravnavo otroka usposablja tudi starše, da znajo ravnati z invalidnim otrokom. Uspehi na tem področju so vidni, saj smo zadnja štiri leta v občini od kategoriziranih otrok registrirali le en primer na najnižji stopnji duševne nerazvitosti.

Tudi z organizacijo oddelkov za delovno usposabljanje srednje duševno prizadetih otrok in mladostnikov pri posebni osnovni šoli v Kranju je storjen velik korak naprej v preventivni dejavnosti. Poleg oddelkov za usposabljanje je bila ustanovljena tudi delavnica za delo pod posebnimi pogoji. Dolgoletna praksa je namreč pokazala, da se tudi taki otroci in mladostniki ob pravilni obravnavi lahko usposobijo za enostavnejša dela. Z vključevanjem teh otrok v oddelke za delovno usposabljanje se razbremeni njihove starše in ne nazadnje tudi celotno družbo, saj lahko z denarjem, ki ga sami zaslužijo, krijejo približno eno tretjino življenjskih stroškov.

Skrbništvo

Namen skrbništva nad mladoletnimi osebami je v tem, da se mladoletnim osebam zagotovi preživljanje, vzgojo in izobrazbo, to je vsestranski razvoj mladoletne osebnosti. Povprečno je letno pod skrbništvom 22 do 25 mladoletnih oseb. Navedeni varovanci živijo pri rejnikih, zavodih ali pri sorodnikih.

Odrasle osebe se postavijo pod skrbništvo v primerih, ko jim je s sodbo sodišča odvzeta opravilna sposobnost. S postavitvijo skrbnika se v teh primerih omogoča prizadetim osebam preživljanje, zdravljenje in usposabljanje za samostojno življenje ter s tem v zvezi varstvo njihovih pravic in koristi, kakor tudi zavarovanje njihovega premoženja. Letno je pod skrbništvom 70 - 75 odraslih oseb, od teh je v oskrbi raznih zavodov in bolnic za duševno bolne 25 varovancev, ostali pa so v domači oskrbi.

Skrbništvo za poseben primer in začasno skrbništvo se izvaja v primerih, ko se obravnavajo osebe, ki so neznanega bivališča ter osebe, ki zaradi duševne ali telesne prizadetosti niso sposobne opravljati določene vrste opravil, skrbeti za

svoje pravice in dolžnosti, vendar pa jim opravilna sposobnost ni bila odvzeta. Takih primerov je letno 20 do 25.

Družbene denarne pomoči

Družbene denarne pomoči se dodeljujejo tistim osebam, ki so nesposobne za delo, ki so brez sredstev za preživljanje ali je dohodek na družinskega člana nižji kot znaša eksistenčni minimum za kranjsko občino. V letu 1974 je znašal eksistenčni minimum 677,00 din. Povprečno prejema letno 165 oseb stalno družbeno denarno pomoč, 26 oseb začasno denarno pomoč in 60 oseb enkratno družbeno denarno pomoč. V letu 1974 je znašala maksimalna stalna denarna pomoč 677,- din mesečno, to je toliko, kot je znašal eksistenčni minimum.

Kmečke otroške doklade

Do navedene oblike denarne pomoči so upravičeni otroci, ki izhajajo iz socialno ogroženih kmečkih družin. Višina otroškega dodatka je odvisna od povečanja življenjskih stroškov in je znašala v letu 1974 111,00 din mesečno. Trenutno prejema otroški dodatek 60 do 65 otrok iz 30 družin, kjer so socialne razmere zaradi številnih otrok, bolezni ali drugih vzrokov take, da je denarna pomoč potrebna.

Kmetijske oskrbnine

Občinski odlok o kmetijski oskrbnini omogoča ostarelim in za delo nesposobnim kmetom, ki so podarili svojo zemljo občini, da prejemaajo mesečno kmetijsko oskrbnino. Do te oblike družbene denarne pomoči so upravičeni kmetje in njihovi svojci, če živijo v skupnem gospodinjstvu.

V letu 1973 je kmetijsko oskrbnino prejemale še 16 kmetov in 6 svojcev. Višina oskrbnine zavisi od velikosti podarjene zemlje in se giblje do 1.200,- din mesečno. Upravičenci do kmetijske oskrbnine uživajo tudi zdravstveno varstvo. Prispevek za zdravstveno varstvo se plačuje iz sredstev občinskega proračuna.

Alkoholizem

Eden najhujših socialnih problemov v občini je alkoholizem. Domnevamo, da je v kranjski občini od 2.900 do 3.000 kroničnih alkoholikov, t.j. 5 % vsega prebivalstva občine. Občinski skrbstveni organ letno obravnava 120 do 130 kroničnih alkoholikov. Delo z alkoholiki je zelo težavno, saj zajema cel kompleks nalog, kot so: napotitev na zdravljenje, urejanje odnosov v družini in njegovi delovni okolici, vključevanje že zdravljenih alkoholikov v klube zdravljenih alkoholikov, urejanje ponovne zaposlitve, itd.

Po končanem zdravljenju v bolnišnici se bivšega alkoholika vključuje v dispanzer za alkoholizem in narkomanijo, ki deluje pri Zdravstvenem domu Kranj in v klub zdravljenih alkoholikov, ki jih imamo v Kranju že 5. V delo kluba so vključeni tudi zakonci in sorodniki bivšega alkoholika. Strokovno delo v klubih opravljajo splošni zdravniki, socialni delavci in patronažne sestre, po potrebi pa tudi drugi strokovnjaki. Opisani proces zdravljenja in resocializacije bivših alkoholikov pa zahteva tudi povsem nov spremenjen način dela socialnih služb, ki so največkrat tiste, ki vzpostavijo prvi stik z alkoholikom. Socialni delavec prične takoj delati z družino alkoholika in poizkuša pridobiti za sodelovanje tistega družinskega člana, ki bo alkoholiku v času zdravljenja največja opora in tudi osnova za urejanje problemov v medsebojnih odnosih v družini.

Poleg opisanih različnih kategorij socialno ogroženih občanov, skrbstveni organ v povprečju letno obravnava še 600 do 650 zadev iz različne družinske problematike, kot:

- prepiri med zakonci, starši in otroki,
- izdelava raznih poročil sodišču, sodniku za prekrške, socialnim zavodom, delovnim organizacijam, bolnišnicam itd.,
- pomoč pri iskanju zaposlitve, pokojnin in raznih pravic, ki jih imajo občani na podlagi zakonov in občinskih odlokov,
- obravnavanje oseb, ki so poslane na prestajanje zaporne kazni in nudenje pomoči njihovim družinam,
- obravnavanje družin, katerih hranilec je na odsluženju kadrovskega roka v JLA in nudenje denarne pomoči tem družinam.

Obravnavanje konkretnih socialnih problemov pa ne bi bilo uspešno, če skrbstveni organ ne bi sodeloval z različnimi delovnimi organizacijami, zavodi in ustanovami pri skupnem izvajanju socialnega varstva v občini. Tako skrbstveni organ sodeluje z:

- vzgojno varstvenimi zavodi pri izdelavi kriterijev za sprejem otrok v vzgojno varstvene ustanove, plačilo stroškov varstva in izdelavi programa za izgradnjo novih vzgojno varstvenih objektov;
- Podjetjem za stanovanjsko in komunalno gospodarstvo na področju reševanja stanovanjskih problemov socialno ogroženih občanov (stanovanja iz solidarnostnega sklada);
- socialnimi službami v osnovnih šolah pri skupnem reševanju socialnih problemov šoloobveznih otrok in tistih otrok, ki so v različnih socialnih in vzgojnih zavodih;
- zdravstveno in patronažno službo pri urejanju zdravljenja posebnih kategorij občanov, ki jih obravnava socialno varstvo (alkoholiki, narkomani, ostareli, invalidi itd.);
- Skupnostjo invalidsko pokojninskega zavarovanja pri urejanju denarne pomoči za tujo nego in pomoč, doklad za otroke kmetov, delno plačilo stroškov zavodskega varstva itd.;
- Komunalnim zavodom za zaposlovanje pri urejanju zaposlovanja invalidnih oseb, odpuščenih zapornikov in mladoletnih prestopnikov, zdravljenih alkoholikov itd.;
- delovnim in drugim organizacijam pri skupnem reševanju individualnih socialnih problemov.

III. PROGRAM SOCIALNE POLITIKE V OBČINI KRANJ ZA OBDOBJE 1972 - 1976

Kljub temu, da so bile v preteklosti posamezne kategorije občanov deležne socialnega varstva, se je socialna dejavnost v pretežni meri usmerjala h kurativnemu obravnavanju že nastalih socialnih problemov. Družbeno-politične organizacije občine so že leta 1970 ob različnih priložnostih zahtevale, da se v občini celoviteje obravnava socialna politika, ki zajema poleg socialnega varstva tudi otroško varstvo,

vzgojo in izobraževanje, štipendiranje, zaposlovanje, socialno zavarovanje, zdravstveno varstvo, varstvo pri delu, stanovanjsko gospodarstvo, delitev dohodka in osebnih dohodkov, financiranje splošnih družbenih potreb ter družbenega standarda itd. Socialno varstvo je torej samo del socialne politike, katera obsega celotno družbeno aktivnost pri urejanju delavnih in življenjskih pogojev občanov.

Tudi tretja konferenca ZKS, ki je leta 1971 obravnavala socialno razlikovanje v naši družbi je ugotovila, da je treba za učinkovito socialno politiko od delovne organizacije do občine in republike zagotoviti delovnim ljudem takšno socialno varnost in družbeno-ekonomski položaj, da jim bo predvsem delo v združenem delu podlaga za življenjsko eksistenco, ne pa stremljenje po zasebni lastnini in neupravičenemu bogatenju. Na podlagi sklepov tretje konference ZKS o socialnem razlikovanju, je občinski komite ZKS Kranj sprejel sklep, da je treba v občini izdelati srednjeročni program izvajanja socialne politike za obdobje 1972 - 1976. Kot nosilka akcije je bila zadolžena občinska konferenca SZDL. Posebna komisija je izdelala predlog programa in ga posredovala v javno razpravo občanom. Skupščina občine Kranj je srednjeročni program sprejela julija 1972 in s tem obvezala vse nosilce nalog, da program dosledno realizirajo.

Na področju vzgoje in izobraževanja je bila programirana izgradnja novih osnovnih šol in vzgojno varstvenih ustanov, planirana so bila povečana sredstva za štipendiranje dijakov in študentov iz revnejših družin, v programu je bilo tudi zapisano, da je treba vključiti vse otroke v malo šolo in testirati šolske novince. V prizadevanju za zmanjšanje usipov učencev v osnovnih šolah se mora nuditi otrokom dodatna pomoč skozi individualizacijo pouka. Posebna skrb mora biti posvečena otrokom z motnjami v telesnem in duševnem razvoju. Pri varstvu šolskih in predšolskih otrok morajo imeti prednost otroci iz ekonomsko šibkejših in nepopolnih družin. Preskrbeti je treba dodatna sredstva za regresiranje oskrbnin, nakup učbenikov za socialno ogrožene otroke ter socialnim službam v šolah nuditi materialno možnost takojšnjega ukrepanja pri otrocih, ki so socialno ogroženi (pomoč pri prehrani, obleki, učbenikih itd.).

Na področju srednjega šolstva je bila v programu postavljena zahteva, da mora skupščina občine v sodelovanju z delovnimi organizacijami in drugimi skupščinami gorenjskih občin odpraviti najhujše probleme srednjega šolstva, kamor štejemo tudi poklicno izobraževanje mladine in dijaške domove. Pri tem gre predvsem za ustvarjanje takih prostorskih in drugih pogojev, ki bodo omogočili ne samo učinkovitejše in sodobnejše izobraževalno delo, ampak tudi ustrezno socialno funkcijo, ki naj jo srednje šole tudi opravljajo (pomoč socialno ogroženim učencem, prehrana, prevozi).

Za področje zaposlovanja je bilo v programu zapisano, da se morajo delovne organizacije skupno z zavodom za zaposlovanje dogovarjati, da bo preseljevanje delavcev iz drugih občin in republik potekalo usmerjeno in da bo priliv tolikšen kot se kažejo najnujnejše potrebe. Nadalje je bilo treba izdelati družbeni dogovor o kadrovske politiki v občini kot napotilo za izobraževanje ob delu, poklicno usmerjanje in druge probleme zaposlovanja v občini.

Stanovanjski primanjkljaj v občini in potrebe po stanovanjih do konca leta 1975 so narekovale, da je bilo v program socialne politike iz stanovanjskega področja vnešeno celo vrsto konkretnih nalog, ki naj bi vsaj omilile, če že ne odpravile stanovanjsko stisko v občini. Tako je bila v programu postavljena tudi zahteva, da je treba takoj ustanoviti občinski solidarnostni sklad, v katerega bodo vplačevale sredstva vse delovne in druge organizacije. Sredstva naj se koristijo za izgradnjo stanovanj za socialno ogrožene občane, mlade družine in ostarele ljudi.

Ker so osebni dohodki najpomembnejši del socialne varnosti občanov, morajo delovne in druge organizacije zagotoviti svojim delavcem samoupravno dogovorjene osebne dohodke, je bilo zapisano v programu socialne politike. Prav tako je treba izboljšati in povečati vse oblike materialne pomoči tistim občanom, ki imajo nižje osebne dohodke na družinskega člana, kot znaša eksistenčni minimum za kranjsko občino. Podpirati je treba tudi akcijo za združitev zdravstvenega zavarovanja delavcev in kmetov.

V programu je bilo nadalje zapisano, da je potrebno za realizacijo nalog v delovnih organizacijah, šolah in v okviru občine okrepiti strokovne socialne službe z ustreznimi

profili kadrov. Prav tako je treba zagotoviti nov način financiranja programa socialne politike, ki se je do nedavnega v pretežni meri financiralo iz občinskega proračuna.

Večina nalog, ki jih vsebuje program socialne politike občine za obdobje 1972 - 1976 je bilo ob koncu leta 1974 že realiziranih, nekaj pa jih je še v teku. Realizirane so bile naslednje pomembnejše naloge:

1. Področje vzgoje in izobraževanja

V občini je bilo v letih 1970 - 1974 zgrajeno 8 novih osnovnih šol z oddelki za predšolsko varstvo otrok, 5 samostojnih vzgojno varstvenih ustanov za predšolske otroke, 2 vzgojno varstveni ustanovi pa sta bili adaptirani. Prav tako je bil v letu 1974 podpisan družbeni dogovor o štipendiranju, na podlagi katerega se v občini zbirajo namenska sredstva za štipendije učencev in dijakov iz revnejših družin, katerih starši ne zmorejo stroškov šolanja za svoje otroke. Izdelani so tudi kriteriji za dodelitev štipendij in imenovana komisija za razdelitev štipendij.

V osnovnih šolah je uvedena dodatna pomoč učencem, ki težje obvladajo učno snov, prav tako pa je v nekaterih šolah že izvedeno podaljšano bivanje učencev, pri ostalih pa to še ni možno, ker tega ne dopuščajo prostorske kapacitete in pomanjkanje kadra. Delovne organizacije v sodelovanju z delavsko univerzo omogočajo in materialno podpirajo dopolnilno izobraževanje delavcev, ki niso dokončali osnovne šole.

Nadalje so izdelani kriteriji za sprejem otrok v vzgojno varstvene ustanove. Na podlagi izdelanih kriterijev imajo večje možnosti sprejema v VVZ otroci iz ekonomsko šibkejših in ne popolnih družin. V ta namen je uvedena tudi lestvica plačevanja stroškov varstva otrok, ki omogoča regresiranje varstva tistim družinam, ki so ekonomsko šibkejše. V skoraj vseh osnovnih šolah so zaposlene socialne delavke, ki imajo med drugim na voljo tudi namenska finančna sredstva, za konkretno socialno pomoč učencem iz ekonomsko šibkejših družin. Tudi socialno ogroženi učenci prejemajo učbenike brezplačno.

Izdelani so načrti za izgradnjo novih prostorov za nekatere srednje šole, ki sedaj delajo v najtežjih pogojih. Z izgradnjo šol se bo pričelo leta 1975.

2. Področje zaposlovanja

V letu 1974 se je pričel proces umirjenega zaposlovanja delavcev iz drugih republik, ker v občini ni možno zagotoviti za takšno število novih delavcev, kot se jih je zaposlovalo v letih 1970 - 1974, dovolj objektov družbenega standarda (stanovanja, šole, vzgojno varstvene ustanove, objekte za prehrano itd.). V letu 1974 je bil podpisan tudi družbeni dogovor o kadrovski politiki, ki med drugim obvezuje delovne organizacije, da posvetijo posebno skrb izobraževanju, poklicnemu usmerjanju, preseljevanju delavcev iz podjetja v podjetje itd. Nadalje je bil v letu 1974 izdelan družbeni dogovor o izvajanju programa socialne politike v občini, v katerem je določena tudi višina minimalnih sredstev na zaposlenega, ki jih delovne organizacije morajo nameniti za socialno varnost zaposlenih. Družbeni dogovor je bil posredovan Občinskemu sindikalnemu svetu, ki bo poskrbel, da se bodo določila dogovora v delovnih organizacijah realizirala.

3. Stanovanjska politika

V letu 1973 je bil ustanovljen občinski solidarnostni sklad z namenom, da se financira izgradnja stanovanj za socialno ogrožene občane, mlade družine in ostarele. Podpisan je bil tudi družbeni dogovor o zbiranju sredstev solidarnostnega sklada. Vse delovne in druge organizacije so se obvezale, da bodo v ta namen oddvajale 2 % sredstev od bruto osebnih dohodkov delavcev. Z zbranimi sredstvi se je financirala izgradnja 176 stanovanj, ki so bila v letu 1974 socialno ogroženim občanom in mladim družinam že razdeljena. Del stanovanj je bilo vseljivih že leta 1974, preostali del pa bo dograjen v letu 1975. V izdelavi so tudi načrti za izgradnjo samskega doma na Planini za 300 oseb. Predvideva se, da bo dom vseljiv spomladi leta 1976.

Iz sredstev občinskega solidarnostnega sklada je bilo v letu 1974 3.000.000 din za adaptacijo doma ostarelih v Predvoru. Z adaptacijo se je že pričelo.

4. Materialni položaj socialno ogroženih občanov

Vse delovne organizacije v občini omogočajo izplačilo osebnih dohodkov delavcem na podlagi sprejetih samoupravnih sporazumov o delitvi osebnih dohodkov. Občinski skrbstveni

organ skrbi za družbeno denarne pomoči tistim občanom, ki nimajo sredstev za preživljanje ali imajo dohodek na družinskega člana izpod eksistenčnega minimuma. Sredstva zagotavlja skupščina občine Kranj iz proračuna. Razne denarne pomoči dodeljujejo svojim delavcem tudi delovne in druge organizacije, kakor tudi občinski sindikalni svet. Izdelani so bili kriteriji za ugotavljanje minimalnih življenjskih stroškov družine. Na podlagi sprejetega cenusa se letno, po potrebi pa tudi večkrat, valorizirajo družbene denarne pomoči v skladu s porastom življenjskih stroškov. Izdelani so bili tudi kriteriji za subvencioniranje stanarin. Otroški dodatek dobivajo tudi otroci tistih kmetov, ki imajo nizek katasterski dohodek.

Finansiranje socialnega varstva se je do leta 1974 izvajalo iz proračuna skupščine občine Kranj, s l.l.1975 pa se bo na podlagi ustanovitve interesne skupnosti socialnega skrbstva financiralo iz bruto osebnih dohodkov zaposlenih občanov.

5. Socialno varstvo ostarelih občanov

V okvir družbene skrbi za starejše ljudi sodi tudi nega in pomoč staremu človeku ko pride v situacijo, da zaradi bolezni ali starostne onemoglosti ne more več skrbeti sam zase. Za osebe, ki so ostale brez sorodnikov, imajo pa urejene stanovanjske in materialne razmere je najbolj primerna sosedska pomoč v okviru krajevnih skupnosti, vendar se ta oblika v kranjski občini še ni uveljavila. Druga oblika pa je izgradnja domov za ostarele, v katerih stari ljudje živijo in kjer so deležni vsestranske oskrbe in nege. V letu 1968 je bila izdelana analiza o materialnem, socialnem in zdravstvenem položaju starejših občanov v občini Kranj. Na podlagi ugotovitev analize je bil nato leta 1969 izdelan program mreže domov za ostarele v občini Kranj, ki ga je skupščina občine še istega leta sprejela. V programu so bile poudarjene naslednje bistvene ugotovitve:

- po starostni strukturi oz. po deležu prebivalcev starih nad 65 let, je prebivalstvo občine Kranj mogoče šteti med zrelo. Občutna pa je razlika med mestom in podeželjem, saj se slednje uvršča že med staro;
- v občini Kranj je blizu 7.500 upokojenih oseb, od navedenega števila pa je preko 3.500 oseb starejših od 65 let. Število ostarelih oseb pa bo v občini še naraščalo, ker se življenjska doba prebivalcev daljša;

- z večanjem življenjske dobe bo naraščalo število starejših ljudi, ki ne bodo zmožni živeti samostojno. Po mednarodnih izkušnjah je potrebno zagotoviti za 5 % prebivalstva starega nad 65 let mesta v domovih. Če to apliciramo na občino Kranj ugotovimo, da bi po stanju iz leta 1969 potrebovali za ostarele občane 175 ležišč v domovih.

Do leta 1973 smo imeli v občini samo en dom za ostarele in to v Preddvoru, s kapaciteto 105 postelj. Dom je v zelo slabem stanju in preti nevarnost, da se strop zaradi dotrajanosti poruši. Zaradi nujne adaptacije doma so bili novembra 1974 vsi oskrbovanci premeščeni v hotel na Šmarjetni gori, kjer bodo ostali, dokler se objekt v Preddvoru ne bo temeljito adaptiral. Z adaptacijo pa se bo število postelj zmanjšalo od 105 na 60, s čimer bo objekt pridobil na komfortnosti. Zaradi zmanjšanja posteljnih kapacitet, se bo predvidoma v letu 1975 pristopilo k dozidavi novega prizidka ob sedanjem domu ostarelih v Preddvoru. Z dograditvijo novega dela doma, bi uspeli dobiti prepotrebne prostore v adaptiranem objektu za tiste ostarele občane, ki so osebno moteni neozdravljeni alkoholiki, osebe s senilno demenco, odpuščeni iz bolnic za duševne bolezni itd.). Take osebe ne spadajo med ostale ostarele v domovih, ki niso osebno moteni. Trenutno imamo v občini evidentiranih že preko 40 oseb z osebnostnimi in drugimi motnjami.

Na podlagi izdelanega programa izgradnje domov za ostarele je skupščina občine Kranj leta 1970 sprejela sklep, da je treba v občini zgraditi še en dom za ostarele s kapaciteto 120 ležišč. Z gradnjo doma se je pričelo spomladi 1972 na Planini, dograjen pa je bil v jeseni 1973. Sredstva za gradnjo je zagotovila skupščina občine Kranj v proračunu.

Dom ostarelih na Planini je med najmodernejšimi v Sloveniji in ima kapaciteto 120 ležišč. Sobe so eno in dvoposteljne. Oskrbovanci imajo na voljo klubske prostore, v okviru doma je tudi moderna kuhinja z jedilnico. Ob obstoječem domu je tudi rezervirano zemljišče za dograditev še enega prizidka v primeru, če sedanje kapacitete doma v perspektivi ne bi več zadoščale.

Z dograditvijo novega doma na Planini, adaptacijo obstoječega objekta za ostarele v Preddvoru in dograditvijo prizidka, bomo imeli v naši občini problem domskega varstva ostarelih občanov dokončno rešen.

IV. USTANOVITEV KONFERENCE ZA SOCIALNO DELO

Naloge, ki so bile sprejete v programu socialne politike občine, so bile tako obsežne in kompleksne, zajemale pa so celo vrsto dejavnosti od šolstva, zaposlovanja, stanovanjske izgradnje do socialnega varstva, da se je bilo treba za realizacijo zastavljenih nalog, v občini najširše samoupravno povezati v enoten samoupravni organ. Skupščina občine Kranj je v ta namen septembra 1973 sprejela sklep, da se za realizacijo zastavljenih nalog ustanovi konferenca za socialno delo.

Konferenco za socialno delo, ki je štela 60 članov, so sestavljali delegati iz delovnih organizacij, krajevnih skupnosti, organizacij in društev s področja socialnega varstva, samoupravnih interesnih skupnosti vzgoje in izobraževanja, otroškega varstva, zaposlovanja, stanovanjskega gospodarstva, zdravstvenega varstva in delegati iz družbeno političnih organizacij. Naloge in medsebojna razmerja so bila urejena z družbenim dogovorom in statutom konference za socialno delo.

Najpomembnejše naloge novoustanovljene konference za socialno delo so bile v načrtovanju, koordinaciji in izvajanju socialne politike občine. V ta namen je konferenca spremljala celotno socialno delo v občini, ugotavljala probleme, ki se pri tem pojavljajo ter jih reševala samostojno ali v dogovoru z drugimi zainteresiranimi organi in organizacijami, predvsem pa samoupravnimi interesnimi skupnostmi v občini. Konferenca je odločala tudi o konkretnih akcijah, s katerimi naj bi se zmanjšale ali odpravljale socialne razlike. V ta namen je sprejemala kriterije za posamezne oblike socialnega dela, kot so: določitev maksimalne družbene denarne pomoči, višine rejnin, preživnin in kmetijskih oskrbnin itd. Konferenca je določala tudi prioritetni vrstni red novogradenj in adaptacij socialnih zavodov v občini (izgradnja doma ostarelih na Planini in adaptacija doma ostarelih v Preddvoru).

Pomembno delo konference za socialno delo je bila tudi skrb za zagotavljanje denarnih sredstev za dejavnost in krepitev materialne osnove socialnega varstva občanov. Tako so bila v letu 1974 zagotovljena sredstva tudi za razširjeno dejavnost socialnega varstva, saj je bilo samo za adaptacijo doma ostarelih v Preddvoru zbranih 5.800.000 din sredstev.

Brez dvoma ni odveč poudariti, da je bila kranjska občina prva v Sloveniji, ki je za področje socialnega varstva občanov ustanovila samoupravni organ, katerega člani so bili delegirani iz vrst uporabnikov in izvajalcev socialnega varstva. S tem so skrb za socialno varstvo občanov prevzeli delovni ljudje sami, kar je pomenilo, da se država umika tudi iz tega področja skrbi za občane. Tako solucijo je prinesla tudi nova zvezna in republiška ustava.

Čeprav je konferenca za socialno delo delovala samo nekaj več kot leto dni, s 1. januarjem 1975 jo zamenjata samoupravni interesni skupnosti socialnega skrbstva in socialnega varstva, nam je v občini in republiki služila kot primer, kako se je treba na podlagi nove ustave za področje socialnega varstva občanov samoupravno organizirati.

Dopolnilno strokovno izobraževanje socialnih delavcev v Sloveniji

Milena Tanaskovič-Lamut

Vida Milošević

Na izobraževanje odraslih pri nas nedvomno vplivajo vsa družbena dogajanja, od katerih so najpomembnejši procesi pri uveljavljanju in uresničevanju demokratičnih odnosov v samoupravnih socialističnih družbi. Potrebo po dopolnjevanju znanja v odrasli dobi narekuje tudi razvoj znanosti in tehnike, nenehna nova spoznanja na vseh področjih človekovih dejavnosti. Vse to postavlja zahtevo po stalnem poglobljanju in dopolnjevanju prej pridobljenega znanja. Razvoj znanosti pa po drugi strani prinaša tudi napredek metod izobraževanja.

Izobraževalni proces se torej ne zaključi v šoli, temveč se nadaljuje tudi kasneje ob praktičnem delu. Teoretična spoznanja se ob pridobivanju praktičnih izkušenj poglobljajo, hkrati pa se ob delu jasneje pokažejo tudi vrzeli v dotodanjem znanju.

Socialno delo je mlada stroka, ki si šele zadnja desetletja utira pot na področje družbenih dejavnosti. Uspešna uveljavitev je odvisna predvsem od kvalitete dela nosilcev stroke - socialnih delavcev. Zato ni dovolj, da so naša prizadevanja usmerjena le na usposabljanje bodočih socialnih delavcev, temveč moramo skrbeti tudi za nenehno strokovno izpopolnjevanje socialnih delavcev v praksi, da lažje sledijo razvojnemu procesu v družbi in povečujejo obseg in kvaliteto dela.

Pri podiplomskem izobraževanju socialnih delavcev lahko govorimo o dveh osnovnih vrstah in sicer:

- a) Splošno strokovno dopolnilno izobraževanje
obsega obnavljanje teoretičnega znanja in dopolnjevanje le-tega z novimi spoznanji. Spremembe v družbeno-ekonomskih odnosih, zakonodaji, razvoj samoupravnega prava in medsebojnih odnosov, kakor tudi nova spoznanja o človeku, pogojujejo nove oblike pomoči ljudem v najrazličnejših stiskah in vplivajo tudi na izpopolnjevanje metod socialnega dela.
- b) Usmerjeno dopolnilno strokovno izobraževanje
Socialni delavci se zaposlujejo v različnih dejavnostih - v strokovnih službah samoupravnih interesnih skupnostih socialnega skrbstva, zdravstvu, šolstvu, krajevnih skupnostih, organizacijah združenega dela in drugih oblikah združevanja v organizacijah združenega dela. Jasno je, da v rednem procesu izobraževanja ni možno študentov usposobiti za vse vrste različnih dejavnosti, zato je nujno, da socialnim delavcem kasneje omogočimo pridobitev specifičnih znanj, ki jih potrebujejo na določenih področjih dela.

Višja šola za socialno delo v Ljubljani se že ves čas svojega obstoja zaveda odgovornosti do diplomantov in skrbi za njihovo strokovno izpopolnjevanje. Metode dela pri tej dejavnosti so se stalno spreminjale in dopolnjevale. Pri izbiri metod izobraževanja poskuša Izobraževalni center upoštevati nekatere značilnosti odraslih kot so: intelektualne, emocionalne in socialne potrebe odrasle dobe, kakor tudi specifičnosti poklica. Znano je, da sposobnost učenja v odrasli dobi skoraj ne upada, zlasti še pri ljudeh, ki stalno intelektualno delajo. Pri izobraževanju odraslih ne smemo pozabiti na čustva, ki lahko vzpodbudno ali pa zavirano vplivajo na motivacijo za učenje in posredno tudi na uspehe učenja (na primer zadoščenje ob učenju, zadovoljstvo ob spoznavanju novega; strah in nezaupanje vase, bojazen pred novimi situacijami, pred neuspehom in podobno). K pozitivnim uspehom pri izobraževanju odraslih veliko prispevajo tudi demokratični odnosi, ki se izoblikujejo v izobraževalnih skupinah. V zadnjih letih se v andragogiki vse bolj upošteva spoznanje, da lahko socialni kontakti, v katerih človek zadovoljuje določene potrebe, pospešujejo proces izobraževanja. Vemo tudi, da je učna sposobnost posameznika bistveno večja, če že v procesu izobraževanja aktivno sodeluje.

Glede na specifičnost poklica pa menimo, da je za socialne delavce velikega pomena pri izobraževanju neposredno komuniciranje, ki omogoča posameznikom izražati misli in občutja, obenem pa vsakogar sili k poslušanju drugega. Takšno neposredno komuniciranje je možno le v manjših delovnih skupinah. S pomočjo dvosmernega komuniciranja, ki je mogoče le v demokratičnem vzdušju lahko socialni delavci dosežejo tudi določeno mero psihične razbremenitve, ki je v tej stroki zaradi narave dela nujna (srečevanje s številnimi težkimi problemi, prevzemanje soodgovornosti za njihovo uspešno rešitev, načelo samokontrole socialnega delavca ipd.).

Iz naših izkušenj sledi, da je za dopolnilno strokovno izobraževanje socialnih delavcev najustreznejša metoda dela z malimi delovnimi skupinami, (od 7 do 15 članov), v katerih člani ob razpravi poskušajo povezati nova teoretična spoznanja s svojim prejšnjim znanjem in izkušnjami. Predavanja so omejena le na razlago novih pojmov in posredovanje izhodišč o praktičnih primerih iz svojega delovnega področja iz vidika novo pridobljenih znanj. Iz prispevkov posameznih članov se izoblikuje skupno stališče skupine do določenega problema, ki ga nato posreduje vsem udeležencem in predavatelju na skupnem sestanku. Takšen način dela omogoča takojšnjo in tudi prepričljivejšo povezavo teorije s prakso.

Razprave v delovnih skupinah usmerjajo posebej usposobljeni skupinski svetovalci, ki je ali pedagoški delavec šole ali pa socialni delavec, ki dobro obvlada področje dela za katero se skupina usposablja.

Nekatera področja dela socialnih delavcev so tako specifična, da jim ni mogoče posredovati manjkajočega znanja v obliki krajših seminarjev ali tečajev (na primer socialno delo v psihiatriji, delo z mladostniki z motnjami vedenja in osebnosti, socialno delo v šolah, v organizacijah združenega dela itd.), zato se v takih primerih odločamo za usposabljanje v nadaljevanjih, ciklikih.

Izbor in obseg strokovnega izobraževanja narekujejo potrebe socialnih delavcev po določenem znanju. Te potrebe sporočajo izobraževalnemu centru Zveza društev socialnih delavcev ali pa sekcije in aktivisti socialnih delavcev, združenih po področjih dejavnosti, lahko pa tudi druga združenja. Na podlagi

teh potreb izdelava izobraževalni center program za določeno obliko usposabljanja. Že k oblikovanju programa pritegne izobraževalni center različne strokovnjake (pedagoške delavce šole, zunanje sodelavce, med katerimi so predvsem socialni delavci iz prakse), da skupaj z njimi opredeli cilje določenega izobraževanja in sestavi načrt za izvedbo. Gre za sistematično in kontinuirano sodelovanje skupine strokovnjakov od prve ideje pa do njene uresničitve, kar včasih traja tudi po več let (na primer priprava in samo usposabljanje socialnih delavcev za delo z mladostniki z motnjami vedenja in osebnosti je trajalo pet let, sedaj tečejo priprave za usposabljanje istih delavcev za grupno delo s to populacijo). Sodelavci pri usposabljanju socialnih delavcev določenega področja se občasno sestajajo zaradi koordinacije in načrtovanja dela. Največkrat morajo tudi udeleženci od enega do drugega seminarja opraviti določene naloge - preštudirati izbrano literaturo, pripraviti praktične primere za razpravo ali jih obravnavati po metodičnih napotkih dobljenih na seminarju ipd. Ob zaključku posamezne faze usposabljanja ali ob zaključku celotnega programa za določeno skupino socialnih delavcev običajno tudi preverjamo uspešnost izobraževanja s testi znanja ali seminarskimi nalogami. Udeleženci ob zaključku dobe uradno potrdilo o sodelovanju.

Osnovna dejavnost Višje šole za socialno delo v Ljubljani je nedvomno izobraževanje bodočih socialnih delavcev, torej redni študijski proces. Poleg tega se šola ukvarja še z nekaterimi dopolnilnimi dejavnostmi kot je izobraževanje študentov ob delu, raziskovanje in dopolnilno strokovno izobraževanje. Dejavnost Izobraževalnega centra temelji na samofinanciranju, tako kot vse ostale dopolnilne dejavnosti šole. To pomeni, da organizacije združenega dela v obliki kotizacije plačujejo stroške usposabljanja za svoje delavce.

Izobraževalni center vodi strokovni sodelavec, ki je po izobrazbi diplomiran socialni delavec. Njegova naloga je, da na željo strokovnih združenj socialnih delavcev ali drugih pripravi program strokovnega izpopolnjevanja, k čemer pritegne pedagoške delavce šole in po potrebi tudi zunanje sodelavce. Vodja Izobraževalnega centra je tako sooblikovalec vsebine in metod izobraževanja, koordinator vseh sodelujočih in tudi praktični izvajalec oblik usposabljanja.

Težava pri delu Izobraževalnega centra je pridobivanje sodelavcev (predavateljev in svetovalcev za skupinsko delo). Zaradi specifičnosti področij dela, in ker gre večinoma za specializirano dopolnilno strokovno izobraževanje, so s to dejavnostjo najbolj obremenjeni nosilci metodičnih in socialno-političnih predmetov, ki imajo tudi v rednem izobraževalnem procesu veliko obveznosti. Tako lahko včasih tudi preobremenjenost posameznih pedagoških delavcev šole zavira še večjo dejavnost centra.

Organizacijsko delo vodje Izobraževalnega centra obsega stike s socialnimi delavci in organizacijami združenega dela v katerih so zaposleni. Ko je izdelan program za določeno vrsto usposabljanja ga vodja odpošlje organizacijam združenega dela z vabilom in okvirnimi podatki o izobraževanju. Na osnovi prijav posreduje Izobraževalni center udeležencem točnejše informacije o času, kraju in stroških strokovnega izpopolnjevanja.

Izkazalo se je, da je dopolnilno izobraževanje uspešnejše, če je organizirano tako, da udeleženci in sodelavci Izobraževalnega centra preživijo ves seminar v istem kraju, oddaljenem od njihovega bivališča in delovnega mesta. Na ta način dosežemo boljšo storilnost in omogočimo večjo intenzivnost dela. Običajno traja izobraževanje tri do štiri dni, dnevno po osem ur. Za tiste, ki zaradi narave dela ne morejo izostatiti po več dni skupaj pa po potrebi pripravimo tudi enodnevne seminarje v nadaljevanjih skozi več tednov.

Višja šola za socialno delo v Ljubljani se je že ob sprejetju prvega statuta leta 1961 odločila, da bo skrbela za nenehno strokovno izpopolnjevanje diplomantov ter drugih strokovnih in prostovoljnih delavcev na področju socialnih dejavnosti. Od 1964. leta pa na šoli deluje Izobraževalni center. V preteklih letih smo imeli kar 54 različnih oblik strokovnega izobraževanja, število udeležencev pa se suče okrog 600. Pregled dela izobraževalnega centra nam kaže, da je bilo doslej izraženih veliko več potreb po usmerjenem strokovnem izobraževanju kot pa po splošnem izpopolnjevanju znanja.

Glede na to je bila vsebina posameznih oblik izobraževanja zelo pestra, organizirali smo posebne seminarje za socialne delavce v šolah, v psihiatriji in socialnih zavodih, seminar za delo z mladostniki z motnjami vedenja in osebnosti (tega so se udeležili tudi drugi strokovnjaki, ki delajo na centrih za socialno delo in v vzgojnih zavodih), seminar za terapevte v klubih zdravljenih alkoholikov, seminar za delavce (strokovne in prostovoljne) z mladino v prostem času, tečaj za rejnice, tečaj za pripravo socialnih delavcev na strokovne izpite itd. Zavedamo se, da še nismo zajeli vseh področij, kjer se naši diplomanti zaposlujejo.

Namen tega sestavka ni, da bi naštevali vso dosedanje dejavnost Izobraževalnega centra na Višji šoli za socialno delo, hoteli smo le opozoriti, da je stalno strokovno izpopolnjevanje socialnih delavcev neločljivo povezano z delom šole sploh in tudi njen predpogoj za boljšo uveljavitev stroke. V današnjih družbenih pogojih in ob pomenu, ki ga dobiva socialna politika v naši družbi ne moremo dopuščati, da socialno delo kreirajo in izvajajo slabo usposobljeni delavci ali takšni, ki so svoj izobraževalni proces zaključili, ko so iz šole stopili v prakso.

LITERATURA:

1. Jože Valentinčič: Osnove andragogike, Delavska univerza, Ljubljana, 1973
2. Tobias Brocher: Skupinska dinamika in izobraževanje odraslih DZS, Ljubljana, 1972

Delovna praksa študentov Višje šole za socialno delo

Vida Milošević

Socialno delo je praktičen poklic za delo z ljudmi, ki zaidejo v različne težave. Za uspešno strokovno delo potrebujejo socialni delavci poleg znanja tudi praktične izkušnje in osebno naravnost za razumevanje ljudi in njihovih življenjskih situacij. Zaradi tega mora biti dovršen del usposabljanja za poklic socialnega delavca posvečen praktičnemu delu, to je reševanju konkretnih nalog po metodah socialnega dela v okviru socialno političnih prizadevanj in družbenih možnosti.

Višja šola za socialno delo v Ljubljani daje praktičnemu pouku študentov velik poudarek že ves čas svojega obstoja. Organizacijske oblike in vsebine prakse so se v dvajsetih letih delovanja šole spreminjale in dopolnjevale, a njen cilj je ostal vseskozi isti: da študent ob pomoči izkušenih socialnih delavcev in pedagogov na šoli med praktičnim delom:

- uporabi med študijem pridobljeno teoretično znanje
- preveri uporabnost svojega znanja
- preizkusi svoje sposobnosti za poklicno socialno delo.

K zastavljenim ciljem nas vodijo določena načela, ki jih skušamo upoštevati pri organizaciji praktičnega dela:

1. praktično delo je organsko nadaljevanje študija na Višji šoli za socialno delo, zato je sistematično organizirano delo s študenti;
2. praktično delo je aplikacija znanja vseh predmetov iz študijskega programa šole, zato morajo študenti pred nastopom prakse opraviti določene pogoje, to je izpite iz predmetov, katerih znanje pri delu najbolj potrebujejo;

3. praktično usposabljanje študentov se ne prične šele z odhodom na kontinuirano delovno prakso, temveč traja ves čas študija in se izvaja v različnih oblikah kot so: vaje pri različnih predmetih, obiski organizacij združenega dela, kjer so razvite socialne dejavnosti, grupni trening, spoznavni teden na učnih bazah in podobno;
4. študente usmerjamo na praktično delo glede na smer študija (socialno delo v družbenih službah ali socialno-kadrovsko delo v organizacijah združenega dela) ter na njihovo bodočo zaposlitev;
5. kljub raznolikosti organizacij združenega dela, v katerih študenti opravljajo delovno prakso so naloge študentov enake;
6. vsebina praktičnega dela rednih študentov in študentov ob delu je enaka, razlike so le v organizacijskem pogledu. Študenti ob delu morajo med prakso spoznati vlogo in naloge skupnosti socialnega skrbstva ter njene strokovne službe, zato opravijo del nalog na tovrstnih učnih bazah, ostale pa v organizacijah združenega dela, kjer so zaposleni. Praksa študentov ob delu lahko po potrebi traja do pet mesecev.

1. Namen praktičnega dela

Med praktičnim delom mora študent spoznati delo socialnega delavca v organizaciji združenega dela, kjer opravlja prakso, tako imenovani učni bazi (v nadaljnjem besedilu učna baza), njegove delovne naloge in metode dela. Spoznati mora dejavnost celotne organizacije združenega dela in vlogo posameznih služb v njenem okviru, kakor tudi načine sodelovanja med različnimi službami znotraj in izven organizacij združenega dela. Poleg tega mora pod vodstvom socialnega delavca na učni bazi - svetovalca - neposredno reševati naloge, ki jih nalaga program praktičnega dela.

2. Priprava na potek delovne prakse

Študenti opravljajo prakso v zadnjem, to je petem semestru študija na Višji šoli za socialno delo in traja tri mesece. Ker so pogoji za opravljanje praktičnega dela uspešno opravljeni določeni izpiti, vsi študenti ne morejo na prakso v

rednem roku. Tisti, ki ne uspejo opraviti pogojev v rednem roku imajo možnost, da se prijavijo za naknadni rok. Tako poteka praksa študentov skozi vse leto, saj imamo trenutno kar štiri roke. Verjetno bomo morali tako zaradi preobremenjenosti stalnih učnih baz kakor tudi delavcev šole število rokov zmanjšati in razmišljati tudi o morebitni spremembi terminov.

Praktično delo vodita dve strokovni sodelavki šole - vodje praktičnega dela, ki sta po izobrazbi socialni delavki z večletnimi izkušnjami pri praktičnem socialnem delu v družbenih službah (za smer socialno delo v družbenih službah) oziroma v organizacijah združenega dela (za smer socialno kadrovsko delo). Njuna naloga je, da pripravljata programe praktičnega dela, pridobivata učne baze, pripravljata programe za usposabljanje svetovalcev, razporejata študente po učnih bazah in v skupine ter skrbita za medsebojno sodelovanje vodij skupin študentov na praksi ter vodij s svetovalci na učnih bazah. Sodelujeta tudi pri drugih oblikah pedagoškega dela, predvsem tistih, ki posredujejo praktično znanje (vaje pri predmetu metodika socialnega dela, organizacija in vodenje strokovnih ogledov in ekskurzij, mentorstva študentom pri diplomskih nalogah in podobno).

Ob prijavi za praktično delo vsak študent sam predlaga učno bazo ali vsaj področje dela, ki bi ga rad spoznal. Željam študentov ustrezemo, v kolikor jih ne ovirajo objektivni vzroki kot na primer pomanjkanje ustreznih učnih baz na določenem področju dejavnosti. Ko so zbrane vse prijave, razporedimo študente po učnih bazah, nato pa organizacije združenega dela zaprosimo za sprejem konkretnega študenta, za imenovanje svetovalca ter za določitev spoznavnega tedna. Spoznavni teden smo uvedli pred dvema letoma z namenom, da študent še v času teoretičnega pouka (četrti semester) teden dni preživi na bodoči učni bazi. Razen tega, da se v tem času seznani s svetovalcem in njegovimi bližnimi sodelavci, zbere tudi podatke za seminarsko nalogo in se poskuša opredeliti za temo diplomske naloge. Z uvedbo spoznavnega tedna se je bistveno olajšalo prilagajanje študentov na delovno situacijo, kar pozitivno vpliva tudi na delo študentov.

Na posamezno učno bazo navadno napotimo le po enega študenta. Izjeme so večje in dobro organizirane službe, ki so najbolj

"pri roki" kot na primer ljubljanski centri za socialno delo ter večje delovne organizacije z razvito socialno službo.

Doslej s pridobivanjem učnih baz za študijsko smer socialno delo v družbenih službah nismo imeli težav, saj je področje dejavnosti zelo široko. Težje je z učnimi bazami v gospodarstvu, kjer je zaposlenih znatno manj socialnih delavcev. Včasih si pomagamo na ta način, da za svetovalce pridobimo strokovnjake drugih profilov na primer pravnike, sociologe, psihologe in druge. Le-ti so študentom lahko dobri svetovalci pri izdelavi seminarske naloge o delovanju kadrovske socialne službe v organizaciji združenega dela, deloma tudi pri diplomski nalogi, zelo malo pa jim morejo svetovati pri specifično socialnem delu. V takšnih primerih je potrebna večja iznajdljivost študenta samega ter znatnejša pomoč vodje na šoli. Študentovo praktično delo je na ta način vsebinsko nekoliko okrnjeno, vendar pa ravno na ta način v organizacijah združenega dela najlažje spoznava vlogo socialnega delavca ter tudi začutijo potrebo po njem. Najuspešnejše je praktično delo študentov na stalnih učnih bazah in, če jih vodijo stalni, posebej usposobljeni svetovalci. Seveda pa je težko zagotoviti zadostno število stalnih baz in socialnih delavcev, ki bi se hoteli s praktičnim usposabljanjem študentov, ker je vpis na šolo vedno večji in opravlja prakso veliko število rednih študentov in študentov ob delu (na primer v letu 1975 kar 138).

Svetovalci so praviloma izkušeni socialni delavci, zaposleni na učnih bazah. Izjemoma so to tudi strokovnjaki drugih področij z višjo ali visoko izobrazbo. Svetovalce za delo s študenti posebej in sistematično usposabljammo za to nalogo. Na seminarjih pred pričetkom prakse rednih študentov (in v zadnjem času tudi ob zaključku le-te) skušamo dopolnjevati predvsem njihovo znanje iz metod socialnega dela. Svetovalci namreč izhajajo iz različnih študijskih generacij, metodični predmeti pa se nenehno razvijajo (npr. iz ene "metodike socialnega dela" so se v preteklih petih letih razvili samostojni predmeti za vsako od metod dela). Na seminarjih svetovalce tudi seznanjamo s spremembami v programih prakse ter jim dajemo metodične napotke za svetovanje študentom (metoda supervizije).

Naloge svetovalcev so:

- da pripravijo vse pogoje za sprejem študenta na spoznavni teden in na trimesečno praktično delo (delovni prostor, pisalni stroj, pisмено gradivo, primer za obravnavo ...);
- da pomagajo študentu pri vživljanju v delovno okolje (predstavitve organizacije združenega dela, njene dejavnosti, sodelavcev, uvajanje v delovni red učne baze ipd.);
- izbirajo ustrezne primere za delo s posameznikom in skupino s katerima študent med delovno prakso sodeluje;
- strokovno odgovarjajo za delo študenta;
- svetujejo študentu temo za diplomsko nalogo in sodelujejo pri izdelavi predloga zanjo;
- vsakodnevno pomagajo študentu pri reševanju delovnih nalog in pri načrtovanju njihovega dela;
- v času študentovega praktičnega dela sodelujejo z vodjo na šoli;
- udeležujejo se seminarja za svetovalce ter zaključne konsultacije s svetovalci na šoli;
- skupaj z vodjem na šoli ocenjujejo delo študenta ter njegovo sposobnost za poklicno socialno delo.

Vloga svetovalcev nikakor ni lahka. Zanj je potrebna dobra strokovna usposobljenost, poznavanje vsebine dela učne baze poznavanje drugih služb ter tudi sposobnost za posredovanje znanja.

3. Delo s študenti med praktičnim delom

Poleg strokovnih nasvetov socialnih delavcev na učnih bazah imajo študenti med praktičnim delom zagotovljeno tudi pomoč pedagoških delavcev šole. Študenti so porazdeljeni v skupine, ki štejejo poprečno po osem članov in jih vodijo pedagoški delavci šole - vodje skupin.

Naloge vodij skupin so:

- da vodijo konsultacije s študenti
- da spremljajo delo študentov jim svetujejo in jih usmerjajo
- da sodelujejo s svetovalcem in učno bazo (uvodna in zaključna konsultacija s svetovalci, obisk učnih baz)
- da skupaj s svetovalcem ocenjujejo uspešnost študenta pri praktičnem delu.

Osrednje delo vodij s študenti na praksi poteka na konsultacijah, kjer študenti izmenjujejo mnenja in izkušnje, vodja pa usmerja razpravo in svetuje nadalnje delo. Konsultacije pomenijo neposredno pomoč študentom pri prenašanju teoretičnega znanja v prakso, pomoč pri iskanju bistva socialnega dela. Poleg tega konsultacije tudi še v času praktičnega dela vežejo študente na šolo, pomenijo pa tudi vodenje in vzpodbudo za delo na diplomski nalogi. Istočasno pomeni delo s študenti med praktičnim delom tudi za pedagoške delavce, ki večinoma prihajajo iz drugih strok (sociologija, psihologija, pravo idr.) seznanjanje s konkretnim socialnim delom, kar jim omogoča oblikovanje njihovih predmetov v skladu s potrebami socialnih delavcev. Razmišljali smo tudi že o tem, da bi v perspektivi vlogo vodje na šoli ukinili, njegove naloge pa bi prevzeli svetovalci. V ta namen smo tudi organizirali dve eksperimentalni skupini svetovalcev, da bi ob intenzivnem delu z njimi v času, ko so imeli študente na praktičnem delu, ugotovili razlike v kriterijih svetovalcev in vodij, potrebe po dodatnem usposabljanju za prevzem te vloge ipd. Izkazalo se je, da je v sedanjih pogojih še smotrno zadržati obe vlogi, ki se dopolnjujeta v vsklajevanju teorije in prakse. Brez dvoma pa lahko nekateri dobro strokovno usposobljeni in izkušeni socialni delavci prevzamejo vlogo vodij skupin. Vsekakor bi z odpravo vodij na šoli ukinili tudi najintenzivnejšo obliko pedagoškega sodelovanja s študenti - delo na konsultacijah, česar ne bi mogli z ničemer nadomestiti. Praktično delo študentov se ocenjuje tako, da se posebej oceni vsaka naloga iz programa in se izračuna poprečna ocena. Končno oceno določita vodja skupine in svetovalec skupaj na zaključni konsultaciji.

4. Vsebina delovne prakse

Vsebino prakse določa program, ki je sestavljen tako, da študent ob izpolnjevanju določenih nalog preizkusi vse znanje, ki ga je pridobil ob teoretičnem študiju. Naloge med praktičnim delom so:

I. Seminarska naloga - v njej študent predstavi dejavnost učne baze delovanje samoupravne interesne skupnosti in povezanost organizacij združenega dela z njo, vlogo socialnega delavca v njej, njegove delovne naloge, metode njegovega dela.

Naloga je specifična glede na vrsto učne baze. Študenti oddelka za socialno delo v družbenih službah opišejo bodisi delovanje samoupravne interesne skupnosti socialnega skrbstva in naloge strokovne službe, bodisi samoupravno interesno skupnost in strokovno službo katerega področja, glede na učno bazo, kjer delajo; študenti smeri za kadrovsko-socialno delo pa delovanje kadrovsko-socialne službe v organizaciji združenega dela, kjer opravljajo praktično delo.

II. Delo s posamezniki - študent mora med trimesečno prakso obravnavati štiri zadeve po metodi socialnega dela s posameznikom. Namesto ene zadeve s posameznikom opravijo študenti socialno-kadrovske smeri po en intervju z delavci, ki prihajajo (prihodni) ali pa odhajajo (odhodni) z delovnega mesta v organizaciji združenega dela.

III. Delo s skupino - seminarska naloga, v kateri študent opiše svoje neposredno delo po metodah skupinskega socialnega dela.

IV. Skupnostno socialno delo - seminarska naloga v kateri prikaže svoje sodelovanje pri reševanju problemov v skupnostih ali analizira že opravljeno akcijo z vidika metod skupnostnega socialnega dela.

V. Diplomaska naloga - je prav tako sestavni del programa praktičnega dela in jo študent izdelava na učni bazi. Do zaključka prakse mora zbrati zanjo vse potrebne podatke ter napisati prva tri poglavja.

VI. Dnevnik - v njem študent evidentira svoje delo, načrtuje posamezna opravila ter zapisuje svoje vtise ob prvem neposrednem stiku s praktičnim socialnim delom.

VII. Zaključno poročilo - v njem študent oceni ves potek študija na šoli, opiše svoje pozitivne in negativne izkušnje na praktičnem delu, predlaga spremembe in dopolnitve pedagoškega procesa na šoli in pri organizaciji ter vsebini praktičnega dela.

Zadnja dva izdelka (dnevnik in zaključno poročilo) se ne ocenjujeta, bere ju le vodja na šoli, ne pa tudi svetovalec.

Pred odhodom na učno bazo dobi študent program prakse in

rokovnik za opravljanje posameznih nalog z datumi konsultacij. V programu so naloge natančno obrazložene, tako, da je razvidno, kakšen naj bo potek dela in kakšni naj bodo posamezni pismeni izdelki. Vse pismene materiale vlaga vodja v posebno mapo za vsakega študenta posebej.

4. Ocena delovne prakse in predlogi za spremembo

Sedanji program praktičnega dela smatramo za ustrezen, saj je zastavljen tako široko, da študent ob reševanju posameznih nalog spozna uresničevanje socialne politike na določenem področju, delovanje samoupravne interesne skupnosti dejavnosti, kamor sodi učna baza, nauči se uporabljati zakonodajo in samoupravne predpise ter preizkusi vse metode socialnega dela.

Da bi olajšali delo študentom, svetovalcem in tudi vodjem na šoli, imamo v načrtu izdelavo priročnika za praktično delo, v katerem bo vsaka naloga iz programa natančno obrazložena in ilustrirana s praktičnim primerom.

Ob praktičnem delu pride večkrat do izraza življenjska neizkušenost in premajhna usposobljenost študentov za vzpostavljanje stikov z ljudmi. Vse oblike praktičnega pouka, ki jih v prvih štirih semestrih izvajamo so takšne, da je študent več ali manj pasiven. Šele na praksi prvič pride v situacijo, da v svoji poklicni vlogi aktivno nastopa. Zato bi bilo potrebno že v času študija študente načrtno usmerjati v razne prostovoljne socialne dejavnosti (na primer skrb za ostarele občane, delo z mladino v prostem času in podobno), da bi neposredno spoznavali probleme ljudi in jih pomagali reševati, obenem pa bi se ob takšnih srečanjih tudi učili navezovati ustrezne socialne stike s posamezniki in skupinami ter spoznavati možne oblike na sedanji stopnji družbeno-ekonomskega razvoja.

Doslej šola tudi ni vodila ustrezne politike pri izbiri tem za diplomske naloge. Za temo se največkrat dogovorita študent in svetovalec, skupina vodi praktičnega dela na šoli pa jih potrdi ter imenuje mentorje. S sistematično izbiro tem, ki naj bi jo usmerjal raziskovalni center šole in predvsem s skupinskimi nalogami ob dobrem mentorstvu, bi

lahko s sodelovanjem študentov opravili vsako leto po več pomembnih raziskav s področja socialne politike in socialnih dejavnosti.

Za delo s študenti med praktičnim delom smatramo, da je dovolj intenzivno. S pomočjo usposabljanja svetovalcev in tsnega sodelovanja med njimi in vodji smo uspeli precej zblizati kriterije za ocenjevanje dela študentov, poleg tega pa se uspehi tega sistematičnega usposabljanja kažejo tudi že na kvaliteti dela študentov. Posebno vrednost pripisujemo zlasti konsultacijam, na katerih se študent uči tudi ob izkušnjah drugih študentov.

Nedvomno bodo spremembe učnega načrta šole zahtevale tudi nadaljnje spremembe v programu praktičnega dela, pa tudi izkušnje pedagoških delavcev, svetovalcev in študentov bodo nakazovale nove potrebe po prilagajanju programa prakse vlogi, ki jo imajo socialni delavci v dinamični, samoupravni socialistični družbi.

VESTNIK - glasilo delavcev na področju socialnega dela
izdajajo:

- Republiški komite za zdravstveno in socialno varstvo
- Višja šola za socialne delavce
- Skupnost služb socialnega varstva
- Skupnost socialnih zavodov
- Zveza društev socialnih delavcev Slovenije.

Urejuje uredniški odbor: Tone Brejc, Franci Brinc, Majda Kramar, Berta Leskovic, Blaž Mesec, Janko Perat, Ela Zupančič.

Glavni urednik: Pavel Dolar

Odgovorni urednik: Tone Brejc

Uredništvo je v Ljubljani, Župančičeva 6, tel. 23-114

VESTNIK izhaja v 6 številkah na leto. Letna naročnina je 30 din, posamezna številka stane 5 din.

Naročnino vplačajte na račun št. 50100-603-40916.

Prispevki se honorirajo.

Rokopisi se ne vračajo.

